

**DISCURS ASUPRA METODEI
DE A CONDUCE CORECT RAȚIUNEA,
ȘI DE CĂUTARE A ADEVĂRULUI ÎN ȘTIINȚE**

de Rene Descartes

PREFAȚA AUTORULUI

Dacă acest Discurs pare prea lung pentru a fi citit dintr-o singură dată, el poate fi împărțit în șase părți: în prima parte se vor găsi diverse considerații referitoare la științe; în a doua parte, principalele reguli ale metodei descoperite de autor; în a treia parte, anumite reguli ale moralei pe care le-a dedus din această metodă; în a patra parte, raționamentele prin care stabilește existența lui Dumnezeu și a sufletului uman, care constituie fundamentele metafizicii sale; în a cincea, ordinea întrebărilor fizice pe care le-a investigat și, în special, explicația mișcării inimii și a altor dificultăți legate de medicină, precum și diferența dintre sufletul omului și cel al animalelor; iar în ultima, ceea ce autorul consideră că este necesar pentru a se avansa mai mult în cercetarea naturii decât s-a făcut până acum, împreună cu motivele care l-au determinat să scrie.

PARTEA I

Bunul simț este, dintre toate lucrurile, cel mai egal distribuit între oameni; căci fiecare se consideră atât de bogat înzestrat cu el, încât chiar și cei care sunt cei mai greu de mulțumit în toate celelalte privințe, nu doresc de obicei o măsură mai mare din această calitate decât cea pe care o dețin deja. Și în acest sens, nu este probabil ca toți să se înșele, convingerea fiind mai degrabă considerată ca o dovadă a faptului că puterea de a judeca corect și de a distinge adevărul de eroare, care este de fapt ceea ce numim bun simț sau rațiune, este, prin natura sa, egală la toți oamenii; și că diversitatea opiniilor noastre, în consecință, nu provine din faptul că unii sunt înzestrați cu o rațiune mai mare decât alții, ci numai din faptul că ne conducem gândurile pe căi diferite și nu ne concentrăm atenția asupra acelorași obiecte. Pentru că nu este suficient să ai o minte viguroasă; cerința principală este să o aplici corect. Cele mai mari minți, fiind capabile de cele mai înalte excelențe, sunt la fel de deschise și către cele mai mari aberații; iar cei care călătoresc foarte încet pot totuși face progrese mult mai mari, cu condiția să rămână mereu pe drumul drept, decât cei care, în timp ce aleargă, îl părăsesc.

În ceea ce mă privește, nu mi-am imaginat niciodată că mintea mea ar fi în vreun fel mai perfectă decât cea a majorității; dimpotrivă, mi-am dorit adesea să fiu egal cu alții în promptitudinea gândirii, sau în claritatea și distinctivitatea imaginației, sau în plenitudinea și promptitudinea memoriei. Și, în afară de acestea, nu cunosc alte calități care să contribuie la perfecțiunea minții; pentru că, în ceea ce privește rațiunea sau simțul, în măsura în care acestea sunt singurele care ne constituie ca oameni și ne disting de animale, sunt înclinat să cred că ele se găsesc complete în fiecare individ; și, în această privință, să adopt opinia comună a filosofilor, care spun că diferența dintre mai mare și mai mic există doar între accidente, și nu între formele sau naturile individuale din aceeași specie.

Nu voi ezita, totuși, să mărturisesc convingerea mea că am avut norocul

deosebit de a întâlni foarte devreme în viață anumite urme care m-au condus la considerații și maxime, din care am format o metodă care îmi oferă mijloacele, după cum cred, de a-mi mări treptat cunoștințele și de a le ridica puțin câte puțin la cel mai înalt nivel pe care mediocritatea talentelor mele și durata scurtă a vieții mele îmi vor permite să-l ating. Căci am cules deja din ea atâtea roade încât, deși am fost obișnuit să mă consider destul de modest și deși, când privesc cu ochiul unui filosof diversele căi și preocupări ale omenirii în general, nu găsesc aproape niciuna care să nu pară zadarnică și inutilă, totuși obțin cea mai mare satisfacție din progresul pe care consider că l-am făcut deja în căutarea adevărului și nu pot să nu am astfel de așteptări de la viitor încât să cred că, dacă printre ocupațiile oamenilor ca oameni, există una cu adevărat excelentă și importantă, aceasta este cea pe care am ales-o.

La urma urmei, este posibil să mă înșel; și poate că nu este decât puțin cupru și sticlă ceea ce eu iau drept aur și diamante. Știu cât de predispuși suntem la iluzii în ceea ce ne privește pe noi înșine și, de asemenea, cât de suspecte sunt judecățile prietenilor noștri atunci când sunt în favoarea noastră. Dar voi încerca în acest discurs să descriu căile pe care le-am urmat și să-mi conturez viața ca într-un tablou, pentru ca fiecare să poată să le judece și el însuși și pentru ca, în opinia generală despre ele, așa cum reiese din rapoartele actuale, eu însumi să pot avea un nou ajutor în materie de instruire, care să se adauge celor pe care am obișnuit să le folosesc.

Intenția mea actuală nu este, așadar, să învăț metoda pe care fiecare ar trebui să o urmeze pentru a-și conduce corect rațiunea, ci doar să descriu modul în care am încercat să o conduc pe a mea. Cei care se angajează să dea precepte trebuie, desigur, să se considere mai pricepuți decât cei cărora le prescriu; și dacă greșesc în cel mai mic detaliu, se expun criticii. Dar, întrucât această lucrare este prezentată doar ca o istorie sau, dacă doriți, ca o poveste, în care, printre câteva exemple demne de urmat, se vor găsi,

poate, și multe altele pe care ar fi de preferat să nu le urmăresc, sper că se va dovedi utilă pentru unii fără a fi dăunătoare pentru nimeni și că sinceritatea mea va fi apreciată de toți.

Încă din copilărie, am fost familiarizat cu literele; și, întrucât mi s-a dat să cred că, cu ajutorul lor, se poate dobândi o cunoaștere clară și sigură a tot ceea ce este util în viață, am dorit cu ardoare să învăț. Dar, de îndată ce am terminat întregul curs de studii, la sfârșitul căruia se obișnuiește să fii admis în ordinul celor învățați, mi-am schimbat complet părerea. Pentru că m-am trezit implicat în atâtea îndoieli și erori, încât am fost convins că nu am avansat mai departe în toate încercările mele de a învăța decât descoperirea la fiecare pas a propriei mele ignoranțe. Și totuși, studiam într-una dintre cele mai renumite școli din Europa, în care credeam că trebuie să existe oameni învățați, dacă astfel de oameni existau undeva. Fusesem învățat tot ce învățaseră și ceilalți acolo; și, nemulțumit cu științele care ne erau predate, citisem, în plus, toate cărțile care îmi căzuseră în mână, tratând ramuri considerate cele mai curioase și rare. Știam ce părere aveau ceilalți despre mine și nu mi se părea că eram considerat inferior colegilor mei, deși printre ei se aflau unii care erau deja destinați să ocupe locul profesorilor noștri. În fine, epoca noastră mi se părea la fel de înfloritoare și de bogată în minți puternice ca oricare alta dinaintea ei. Astfel, am fost îndemnat să-mi iau libertatea de a-i judeca pe toți ceilalți oameni după mine și de a concluziona că nu exista nicio știință care să fie de natura celei pe care mi se dăduse să o cred anterior.

Cu toate acestea, am continuat să apreciez studiile din școli. Eram conștient că limbile predate în ele sunt necesare pentru înțelegerea scrierilor antice; că grația fabulelor stimulează mintea; că faptele memorabile ale istoriei o înalță; și, dacă sunt citite cu discernământ, ajută la formarea judecății; că citirea tuturor cărților excelente este, ca să zicem așa, o întâlnire cu cei mai nobili oameni ai veacurilor trecute, care le-au scris, și chiar o întâlnire

studiată, în care ni se dezvăluie doar gândurile lor cele mai alese; că elocvența are o forță și o frumusețe incomparabile; că poezia are harul și încântarea ei răpitoare; că în matematică există multe descoperiri rafinate, extrem de potrivite pentru a satisface curiozitatea, precum și pentru a promova toate artele și a ușura munca omului; că numeroase precepte și îndemnuri extrem de utile către virtute sunt conținute în tratatele de morală; că teologia arată calea către cer; că filosofia oferă mijloacele de a discuta cu o aparență de adevăr despre toate problemele și impune admirația celor mai simpli; că jurisprudența, medicina și celelalte științe asigură celor care le cultivă onoare și bogăție; și, în fine, că este util să acordăm o oarecare atenție tuturor, chiar și celor care abundă cel mai mult în superstiție și eroare, pentru a putea să le determinăm valoarea reală și să ne ferim de a fi înșelați.

Dar credeam că acordasem deja suficient timp limbilor străine, precum și lecturii scrierilor antice, istoriilor și fabulelor lor. Căci a purta conversații cu cei din alte epoci și a călători sunt aproape același lucru. Este util să știm ceva despre obiceiurile diferitelor națiuni, pentru a putea forma o judecată mai corectă cu privire la ale noastre și pentru a nu mai crede că tot ceea ce este contrar obiceiurilor noastre este ridicol și irațional, o concluzie la care ajung de obicei cei a căror experiență s-a limitat la propria lor țară. Pe de altă parte, când petrecem prea mult timp călătorind, devenim străini în propria noastră țară; iar cei prea curioși în privința obiceiurilor din trecut sunt, în general, ignoranți în privința celor din prezent. În plus, narațiunile fictive ne fac să ne imaginăm posibilitatea multor evenimente imposibile; și chiar și cele mai fidele istorii, dacă nu denaturează în totalitate lucrurile sau exagerează importanța lor pentru a face relatarea lor mai demnă de citit, omit, cel puțin, aproape întotdeauna cele mai mărunte și mai puțin frapante dintre circumstanțele însoțitoare; de aceea se întâmplă ca restul să nu reprezinte adevărul, iar cei care își reglează comportamentul după exemple extrase din această sursă sunt predispuși să cadă în extravagantele cavalerilor rătăcitori

din romane și să întrețină proiecte care depășesc puterile lor.

Apreciam foarte mult elocvența și eram în extaz cu poezia; dar consideram că ambele erau daruri ale naturii, mai degrabă decât rodul studiului. Cei în care predomină facultatea rațiunii și care își dispun cu cea mai mare îndemânare gândurile pentru a le face clare și inteligibile, sunt întotdeauna cei mai în măsură să-i convingă pe ceilalți de adevărul a ceea ce afirmă, chiar dacă ar vorbi doar în limba Britaniei Inferioare și ar fi complet ignoranți în ceea ce privește regulile retoricii; iar cei ale căror minți sunt pline de cele mai plăcute fantezii și care le pot exprima cu cea mai mare frumusețe și armonie, sunt în continuare cei mai buni poeți, chiar dacă nu sunt familiarizați cu arta poeziei.

Am fost deosebit de încântat de matematică, datorită certitudinii și evidenței raționamentelor sale; dar nu aveam încă o cunoaștere precisă a adevăratei sale utilități; și gândindu-mă că ea nu contribuie decât la progresul artelor mecanice, eram uimit că fundații atât de puternice și solide nu aveau o suprastructură mai înaltă ridicată pe ele. Pe de altă parte, am comparat discuțiile moralistilor antici cu palate foarte înalte și magnifice, care nu aveau o fundație mai bună decât nisipul și noroiul: ei laudă virtuțile foarte mult și le prezintă ca fiind mult mai valoroase decât orice altceva pe pământ; dar nu ne oferă un criteriu adecvat al virtuții și, adesea, ceea ce ei desemnează cu un nume atât de frumos nu este altceva decât apatie, mândrie, disperare sau paricid.

Am respectat teologia noastră și am aspirat la fel de mult ca oricine să ajung în rai: dar fiind convins că calea nu este mai puțin deschisă pentru cei mai ignoranți decât pentru cei mai învățați și că adevărurile revelate care duc la cer sunt deasupra înțelegerii noastre, nu am îndrăznit să le supun neputinței rațiunii mele; și am crezut că, pentru a le examina în mod competent, era nevoie de un ajutor special din cer și de a fi mai mult decât om.

Despre filozofie nu voi spune nimic, cu excepția faptului că, atunci când am văzut că a fost cultivată timp de multe secole de cei mai distinși oameni și că totuși nu există niciun singur subiect în sfera ei care să nu fie încă disputat și, prin urmare, nimic care să fie deasupra îndoielii, nu am îndrăznit să anticipez că succesul meu va fi mai mare în acest domeniu decât al altora; și mai mult, când am luat în considerare numărul de opinii contradictorii referitoare la o singură chestiune care pot fi susținute de oameni învățați, în timp ce nu poate exista decât una singură adevărată, am considerat ca fiind aproape fals tot ceea ce era doar probabil.

În ceea ce privește celelalte științe, în măsura în care acestea împrumută principiile lor din filozofie, am considerat că nu se pot ridica superstructuri solide pe fundamente atât de fragile; și nici onoarea, nici câștigul oferite de acestea nu erau suficiente pentru a mă determina să le cultiv: pentru că nu eram, slavă Domnului, într-o situație care să mă oblige să fac comerț cu știința pentru a-mi îmbunătăți situația financiară; și, deși nu puteam pretinde că disprețuiesc gloria ca un cinic, totuși nu acordam prea multă importanță onoarei pe care speram să o dobândesc doar prin titluri fictive. Și, în fine, credeam că cunosc suficient valoarea științelor false pentru a nu mă lăsa înșelat de profesia unui alchimist, de predicțiile unui astrolog, de imposturile unui magician sau de artificile și lăudăroșenia celor care pretind că știu lucruri despre care sunt ignoranți.

Din aceste motive, de îndată ce vârsta mi-a permis să ies de sub controlul instructorilor mei, am abandonat complet studiul literelor și am hotărât să nu mai caut altă știință decât cunoașterea de sine sau a mării cărți a lumii. Mi-am petrecut restul tinereții călătorind, vizitând curțile și armatele, relaționând cu oameni de diferite temperamente și ranguri, acumulând experiențe variate, punându-mă la încercare în diferite situații în care soarta m-a aruncat și, mai presus de toate, reflectând asupra experiențelor mele pentru a mă perfecționa. Pentru că mi-a venit în minte că ar trebui

să găsesc mult mai mult adevăr în raționamentele fiecărui individ cu privire la treburile care îl interesează personal și a căror rezolvare îl va pedepsi în prezent dacă a judecat greșit, decât în cele conduse de un om de litere în studioul său, privind chestiuni speculative care nu au nicio importanță practică și nu au consecințe pentru el însuși, poate mai mult decât faptul că îi alimentează vanitatea cu cât sunt mai îndepărtate de bunul simț; necesitând, așa cum trebuie în acest caz, exercitarea unei mai mari ingeniozități și artă pentru a le face probabile. În plus, am avut întotdeauna o dorință foarte sinceră de a ști cum să disting adevărul de fals, pentru a putea discrimina clar calea cea dreaptă în viață și a o urma cu încredere.

Este adevărat că, ocupându-mă doar cu examinarea manierelor altor oameni, am găsit și aici puține motive pentru o convingere fermă și am observat aproape la fel de multe contradicții între ele ca și în opiniile filozofilor. Așadar, cel mai mare avantaj pe care l-am obținut din studiu a constat în faptul că, observând multe lucruri care, oricât de extravagante și ridicole ar fi pentru înțelegerea noastră, sunt totuși consensul general, am învățat să nu cred prea hotărât în nimic din ceea ce mă convinsese doar exemplul și obiceiul; și astfel m-am eliberat treptat de multe erori suficient de puternice încât să ne întunece inteligența naturală și să ne facă în mare măsură incapabili să ascultăm de rațiune. Dar după ce m-am ocupat câțiva ani de studierea cărții lumii și de încercarea de a acumula ceva experiență, am hotărât în cele din urmă să mă fac pe mine însumi obiect de studiu și să-mi folosesc toate puterile minții pentru a alege căile pe care ar trebui să le urmez, o întreprindere care a fost însoțită de un succes mai mare decât ar fi fost dacă nu aș fi părăsit niciodată țara sau cărțile mele.

PARTEA II

Mă aflu atunci în Germania, atras acolo de războaiele din acea țară, care încă nu se încheiaseră; și, întorcându-mă la armată de la încoronarea împăratului, venirea iernii m-a reținut într-o localitate unde, neavând nicio companie care să mă intereseze și fiind, în plus, fericit de faptul că nu eram tulburat de niciun fel de griji sau pasiuni, am rămas toată ziua în izolare, având ocazia să-mi ocup atenția cu propriile gânduri. Una dintre primele gânduri care mi-au venit în minte a fost că rareori se găsește atâta perfecțiune în lucrările compuse din multe părți separate, la care au lucrat mâini diferite, ca în cele realizate de un singur maestru. Astfel, se poate observa că clădirile proiectate și executate de un singur arhitect sunt, în general, mai elegante și mai spațioase decât cele pe care mai mulți au încercat să le îmbunătățească, folosind zidurile vechi în scopuri pentru care nu fuseseră construite inițial. De asemenea, acele orașe antice care, de la a fi inițial doar sate, au devenit, în cursul timpului, orașe mari, sunt de obicei prost amenajate în comparație cu orașele construite în mod regulat, pe care un arhitect profesionist le-a proiectat liber pe o câmpie deschisă; astfel încât, deși mai multe clădiri din primul tip pot adesea egala sau depăși în frumusețe pe cele din al doilea tip, totuși, când se observă juxtapunerea lor nediscriminatorie, acolo o mare unul mare și altul mic, și, prin urmare, strâmbătatea și neregularitatea străzilor, se ajunge la concluzia că mai degrabă întâmplarea decât voința umană ghidată de rațiune a dus la o astfel de dispunere. Și dacă luăm în considerare faptul că, totuși, au existat în toate timpurile anumiți funcționari a căror sarcină era să se asigure că clădirile private contribuiau la ornamentarea publică, dificultatea de a atinge perfecțiunea folosind doar materialele altora va fi ușor de recunoscut. În același mod, mi-am imaginat că acele națiuni care, pornind de la o stare semi-barbară și au avansat spre civilizație în pași mici, au avut legile determinate succesiv și, ca să zicem așa, impuse pur și simplu prin experiența nocivității anumitor crime și disputelor, ar ajunge prin acest

proces să aibă instituții mai puțin perfecte decât cele care, de la începutul asocierii lor ca comunități, au urmat dispozițiile unui legislator înțelept . Este astfel destul de sigur că constituția adevăratei religii, ale cărei ordonanțe provin de la Dumnezeu, trebuie să fie incomparabil superioară celei a oricărei alte religii. Și, vorbind despre treburile omenesti, cred că preeminența Spartei se datora nu bunătății fiecărei legi în parte, pentru că multe dintre acestea erau foarte ciudate și chiar contrare bunelor moravuri, ci circumstanței că, având originea într-un singur individ, toate tindeau spre un singur scop. În același mod, am considerat că științele conținute în cărți (cel puțin cele care sunt alcătuite din raționamente probabile, fără demonstrații), compuse din opiniile multor indivizi diferiți adunați laolaltă, sunt mai îndepărtate de adevăr decât simplele deducții pe care un om cu bun simț, folosindu-și judecata naturală și fără prejudecăți, le trage cu privire la chestiunile din experiența sa. Și pentru că toți trebuie să trecem printr-o stare de copilărie până la maturitate și am fost, din necesitate, pentru o lungă perioadă de timp, guvernați de dorințele și preceptele noastre (ale căror dictaturi erau adesea conflictuale, în timp ce niciuna dintre ele nu ne sfătuia întotdeauna pentru binele nostru), am concluzionat în continuare că este aproape imposibil ca judecățile noastre să fie atât de corecte sau solide pe cât ar fi fost dacă rațiunea noastră ar fi fost matură din momentul nașterii noastre și am fi fost ghidați întotdeauna numai de ea.

Este adevărat, totuși, că nu este obișnuit să dărâmi toate casele dintr-un oraș cu singurul scop de a le reconstrui diferit, făcând astfel străzile mai frumoase; dar se întâmplă adesea ca un particular să-și dărâme propria casă cu intenția de a o construi din nou, iar oamenii sunt uneori constrânși să facă acest lucru atunci când casele lor sunt în pericol de a se prăbuși din cauza vechimii sau când fundațiile sunt nesigure. Având acest exemplu în fața mea, eram convins că ar fi într-adevăr absurd ca un particular să se gândească să reformeze un stat schimbându-l fundamental în întregime și

răsturnându-l pentru a-l reface modificat; și același lucru mi s-a părut valabil și pentru orice proiect similar de reformare a corpului științelor sau a ordinii de predare a acestora stabilită în școli: dar în ceea ce privește opiniile pe care le îmbrățișasem până atunci, am considerat că nu puteam face altceva decât să decid să le elimin complet, pentru a putea apoi să accept altele mai corecte, sau poate chiar aceleași, după ce ar fi fost supuse examinării rațiunii. Credeam cu tărie că, în acest fel, voi reuși mult mai bine în conducerea vieții mele, decât dacă m-aș fi bazat doar pe vechile fundații și m-aș fi sprijinit pe principiile pe care, în tinerețe, le acceptasem pe cuvânt. Deși recunoșteam diverse dificultăți în această întreprindere, acestea nu erau, totuși, fără remediu și nu se puteau compara cu cele care însoțesc cea mai mică reformă în afacerile publice. Organismele mari, odată răsturnate, sunt foarte greu de refăcut sau chiar de menținut în picioare odată ce au fost serios zguduite, iar căderea lor este întotdeauna dezastruoasă. Apoi, dacă există imperfecțiuni în constituțiile statelor (și că există multe astfel de imperfecțiuni, diversitatea constituțiilor este suficientă pentru a ne asigura de acest lucru), obiceiul a atenuat fără îndoială în mod semnificativ inconvenientele acestora și a reușit chiar să le evite cu totul sau să le corecteze în mod imperceptibil pe cele pe care perspicacitatea nu le-ar fi putut preveni cu aceeași eficacitate; și, în final, defectele sunt aproape întotdeauna mai tolerabile decât schimbarea necesară pentru eliminarea lor; în același mod în care autostrăzile care serpuiesc printre munți, fiind foarte frecventate, devin treptat atât de netede și de comode, încât este mult mai bine să le urmezi decât să cauți o cale mai dreaptă urcând peste vârfurile stâncilor și coborând în fundul prăpastiei.

De aceea nu pot aproba în niciun fel pe acei agitați și ocupați care, nefiind chemați nici prin naștere, nici prin avere să ia parte la gestionarea afacerilor publice, totuși proiectează mereu reforme; și dacă aș crede că această broșură conține ceva care ar putea justifica suspiciunea că sunt victima unei astfel

de nebunii, nu aş permite în niciun caz publicarea ei. Nu am contemplat niciodată nimic mai înalt decât reformarea propriilor mele opinii şi bazarea lor pe o fundaţie care îmi aparţine în totalitate . Şi deşi satisfacţia mea faţă de munca mea m-a determinat să prezint aici o schiţă a acesteia, nu recomand în niciun caz tuturor celorlalţi să facă o încercare similară. Cei pe care Dumnezeu i-a înzestrat cu o măsură mai mare de geniu vor avea, poate, planuri şi mai înălţate; dar pentru mulţi mă tem că chiar şi întreprinderea actuală este mai mult decât pot ei să imite în siguranţă. Singurul proiect de a te dezbrăca de toate credinţele din trecut este unul care nu ar trebui luat de toată lumea. Majoritatea oamenilor este compusă din două clase, pentru niciuna dintre care aceasta nu ar fi o rezoluţie potrivită: în primul rând, cei care, cu o încredere mai mare decât cea cuvenită în propriile puteri, sunt precipitaţi în judecăţile lor şi nu au răbdarea necesară pentru o gândire ordonată şi circumspectă; de aceea se întâmplă ca, dacă oamenii din această categorie îşi iau odată libertatea de a se îndoi de opiniile lor obişnuite şi părăsesc drumul bătătorit, să nu mai fie niciodată capabili să urmeze drumul secundar care i-ar conduce pe o cale mai scurtă şi să se piardă şi să continue să răătăcescă toată viaţa; în al doilea rând, cei care, având suficientă judecată sau modestie pentru a determina că există alţii care îi depăşesc în puterea de a distinge între adevăr şi eroare şi de la care pot fi învăţaţi, ar trebui mai degrabă să se mulţumească cu opiniile acestora decât să se încreadă în propria lor raţiune ca fiind mai corectă .

În ceea ce mă priveşte, aş fi aparţinut fără îndoială celei de-a doua categorii, dacă aş fi primit instruire de la un singur maestru sau dacă nu aş fi cunoscut niciodată diversitatea de opinii care, din timpuri imemorabile, a predominat printre oamenii cu cea mai mare erudiţie. Dar am devenit conştient, încă din perioada studenţiei, că nu există nicio opinie, oricât de absurdă şi incredibilă ar fi, care să nu fi fost susţinută de unul dintre filozofi; iar mai târziu, în cursul călătoriilor mele, am observat că toţi cei ale căror opinii

sunt în mod evident contrare celor ale noastre nu sunt, din acest punct de vedere, barbari și sălbatici, ci, dimpotrivă, multe dintre aceste națiuni folosesc rațiunea la fel de bine, dacă nu chiar mai bine, decât noi. Am luat în considerare și caracterul foarte diferit pe care îl are o persoană crescută din copilărie în Franța sau Germania, față de cel pe care, având aceeași minte inițial, acest individ l-ar fi avut dacă ar fi trăit întotdeauna printre chinezi sau sălbatici, și circumstanța că, în ceea ce privește îmbrăcămintea, moda care ne plăcea acum zece ani și care poate fi din nou acceptată înainte de trecerea a zece ani, ne pare în acest moment extravagantă și ridicolă. Am fost astfel condus la concluzia că fundamentul opiniilor noastre este mult mai mult obiceiul și exemplul decât orice cunoaștere certă. Și, în cele din urmă, deși acesta este fundamentul opiniilor noastre, am remarcat că pluralitatea voturilor nu este o garanție a adevărului atunci când acesta este dificil de descoperit, deoarece în astfel de cazuri este mult mai probabil ca acesta să fie găsit de unul singur decât de mulți. Nu am putut însă selecta din mulțime pe nimeni ale cărui opinii să mi se pară demne de preferință și astfel m-am văzut constrâns, ca să zic așa, să-mi folosesc propria rațiune în conduita vieții mele.

Dar, ca unul care merge singur și în întuneric, am hotărât să înaintez atât de încet și cu atâta prudență, încât, dacă nu avansam mult, cel puțin mă feream să nu cad. Nici măcar nu am ales să resping sumar vreuna dintre opiniile care se strecuraseră în convingerile mele fără a fi fost introduse de rațiune, ci mai întâi mi-am luat suficient timp pentru a mă convinge cu atenție de natura generală a sarcinii pe care mi-o asumam și pentru a stabili metoda adevărată prin care să ajung la cunoașterea a tot ceea ce se afla în sfera puterilor mele.

Dintre ramurile filosofiei, acordasem, într-o perioadă anterioară, o oarecare atenție logicii, iar dintre cele ale matematicii, analizei geometrice și algebrei – trei arte sau științe care, după cum concepeam eu, ar fi trebuit

să contribuie cu ceva la proiectul meu. Dar, după ce am examinat-o, am constatat că, în ceea ce privește logica, silogisme și majoritatea celorlalte precepte ale sale sunt utile mai degrabă în comunicarea a ceea ce știm deja, sau chiar ca arta lui Lully, în a vorbi fără a judeca lucruri despre care nu știm nimic, decât în investigarea necunoscutului; și, deși această știință conține într-adevăr o serie de precepte corecte și foarte excelente, există, totuși, atât de multe altele, fie dăunătoare, fie superflue, amestecate cu primele, încât este aproape la fel de dificil să se facă o separare între adevărat și fals, precum este să se extragă o Diana sau o Minerva dintr-un bloc brut de marmură. Apoi, în ceea ce privește analiza antică și algebra modernă, pe lângă faptul că ele îmbrățișează doar chestiuni extrem de abstracte și, aparent, fără niciun folos, prima este atât de exclusiv restricționată la considerarea figurilor, încât poate exercita înțelegerea numai cu condiția de a obosi foarte mult imaginația; iar în cea din urmă, există o supunere atât de completă la anumite reguli și formule, încât rezultă o artă plină de confuzie și obscuritate menită să deruteze, în loc de o știință potrivită pentru cultivarea minții. Aceste considerații m-au determinat să caut o altă metodă care să cuprindă avantajele celor trei și să fie lipsită de defectele lor. Și întrucât o multitudine de legi adesea împiedică doar justiția, astfel încât un stat este cel mai bine guvernat atunci când, cu puține legi, acestea sunt aplicate cu strictețe; în același mod, în loc de numărul mare de precepte din care este compusă logica, am crezut că următoarele patru s-ar dovedi perfect suficiente pentru mine, cu condiția să iau hotărârea fermă și neclintită de a nu eșua niciodată în respectarea lor.

Primul era să nu accept niciodată ca adevărat ceva despre care nu știam clar că este așa; adică să evit cu grijă precipitația și prejudecățile și să nu includ în judecata mea nimic mai mult decât ceea ce mi se prezenta minții atât de clar și distinct încât să excludă orice motiv de îndoială.

A doua era să împart fiecare dintre dificultățile examinate în cât mai

multe părți posibil și cât era necesar pentru soluționarea adecvată a acestora

.

A treia, să-mi conduc gândurile într-o ordine astfel încât, începând cu obiectele cele mai simple și mai ușor de cunoscut, să pot urca puțin câte puțin și, ca să zic așa, pas cu pas, către cunoașterea celor mai complexe; atribuind în gând o anumită ordine chiar și acelor obiecte care, prin natura lor, nu se află într-o relație de antecedentă și secvență.

Și ultima, în fiecare caz, să fac enumerări atât de complete și revizuiți atât de generale, încât să fiu sigur că nimic nu a fost omis.

Lungile lanțuri de raționamente simple și ușoare prin care geometrii sunt obișnuiți să ajungă la concluziile celor mai dificile demonstrații ale lor m-au determinat să-mi imaginez că toate lucrurile, a căror cunoaștere este la îndemâna omului, sunt legate între ele în același mod și că nu există nimic atât de îndepărtat de noi încât să fie dincolo de atingerea noastră sau atât de ascuns încât să nu-l putem descoperi, cu condiția să ne abținem de la a accepta falsul ca adevărat și să păstrăm întotdeauna în gândurile noastre ordinea necesară pentru deducerea unui adevăr din altul. Și nu mi-a fost greu să determin obiectele cu care era necesar să încep, pentru că eram deja convins că trebuia să încep cu cele mai simple și mai ușor de cunoscut și, având în vedere că dintre toți cei care au căutat până acum adevărul în științe, numai matematicienii au fost capabili să găsească demonstrații, adică motive sigure și evidente, nu mă îndoiam că aceasta trebuie să fi fost regula investigațiilor lor. Am hotărât să încep, prin urmare, cu examinarea celor mai simple obiecte, fără a anticipa, totuși, din aceasta alt avantaj decât acela de a-mi obișnui mintea cu iubirea și hrănirea adevărului și cu aversiunea față de toate raționamentele care erau nesănătoase. Dar nu aveam intenția, din acest motiv, să încerc să stăpânesc toate științele particulare denumite în mod obișnuit matematică: dar observând că, oricât de diferite ar fi obiectele lor, toate sunt de acord în a lua în considerare doar diversele relații sau proporții

care există între aceste obiecte, am considerat că cel mai bine pentru scopul meu era să iau în considerare aceste proporții în cea mai generală formă posibilă, fără a le referi la vreun obiect în particular, cu excepția celor care ar facilita cel mai mult cunoașterea lor, și fără restricționându-le în niciun fel la acestea, pentru a putea astfel să le aplic mai bine la orice altă clasă de obiecte la care sunt aplicabile în mod legitim. Observând în continuare că, pentru a înțelege aceste relații, ar trebui uneori să le iau în considerare una cu una și alteori doar să le țin în minte sau să le cuprind în ansamblu, am considerat că, pentru a le lua în considerare mai bine individual, ar trebui să le privesc ca existând între linii drepte, pentru că nu puteam găsi obiecte mai simple sau mai ușor de reprezentat în imaginația și simțurile mele; și, pe de altă parte, că pentru a le păstra în memorie sau a le cuprinde în ansamblu, ar trebui să le exprim prin anumite caractere cât mai succinte posibil. În acest fel, credeam că pot împrumuta tot ce era mai bun atât din analiza geometrică, cât și din algebră, și pot corecta toate defectele uneia cu ajutorul celeilalte.

Și, de fapt, respectarea cu strictețe a acestor câteva precepte mi-a dat, îmi permit să spun, o asemenea ușurință în dezlegarea tuturor întrebărilor cuprinse în aceste două științe, încât în cele două sau trei luni pe care le-am dedicat examinării lor, nu numai că am ajuns la soluții ale întrebărilor pe care le consideram anterior extrem de dificile, dar chiar și în ceea ce în ceea ce privește problemele a căror soluție o ignoram în continuare, am fost în măsură, după cum mi s-a părut, să determin mijloacele prin care și măsura în care era posibilă o soluție; rezultate atribuibile circumstanței că am început cu cele mai simple și mai generale adevăruri, și că, astfel, fiecare adevăr descoperit era o regulă disponibilă în descoperirea celor ulterioare. Nici în acest caz nu voi părea prea vanitos, dacă se ia în considerare faptul că, întrucât adevărul cu privire la un anumit punct este unic, oricine înțelege adevărul cunoaște tot ce se poate cunoaște cu privire la acel punct. Copilul,

de exemplu, care a fost instruit în elementele aritmeticii și a făcut o adunare particulară, conform regulii, poate fi sigur că a găsit, în ceea ce privește suma numerelor din fața lui, și că în acest caz se află la îndemâna geniului uman . Acum, în concluzie, metoda care învață respectarea ordinii adevărate și enumerarea exactă a tuturor condițiilor lucrului căutat include tot ceea ce conferă certitudine regulilor aritmeticii.

Dar principalul motiv al satisfacției mele față de această metodă era siguranța pe care o aveam că, prin aceasta, îmi exercitam rațiunea în toate chestiunile, dacă nu cu perfecțiune absolută, cel puțin cu cea mai mare pe care o puteam atinge: în plus, eram conștient că, prin utilizarea ei, mintea mea se obișnuia treptat cu concepții mai clare și mai distincte ale obiectelor sale; și speram, de asemenea, că, nefiind limitat la o anumită chestiune, o voi putea aplica și dificultăților altor științe, cu un succes nu mai mic decât în cazul algebrei. Cu toate acestea, nu ar fi trebuit să mă aventurez imediat în examinarea tuturor dificultăților științelor care mi se prezentau, deoarece acest lucru ar fi fost contrar ordinii prescrise în metodă, dar observând că cunoașterea acestora depinde de principii împrumutate din filozofie, în care nu găseam nimic cert, am considerat necesar să încerc mai întâi să stabilesc principiile acesteia. Și pentru că am observat, în plus, că o anchetă de acest fel era dintre toate celelalte cea mai importantă și una în care precipitația și anticiparea în judecată erau de temut cel mai mult, am considerat că nu ar trebui să o abordez până nu aș fi ajuns la o vârstă mai matură (având la acea vreme doar douăzeci și trei de ani) și să-mi dedic mai întâi o mare parte din timp pregătirii pentru această muncă, atât prin eradicarea din mintea mea a tuturor opiniilor eronate pe care le acceptasem până în acel moment, cât și prin acumularea unei varietăți de experiențe care să-mi ofere materiale pentru raționamentele mele și prin exersarea continuă a metodei alese, cu scopul de a îmbunătăți abilitatea de aplicare a acesteia.

PARTEA III

Și, în sfârșit, întrucât nu este suficient, înainte de a începe reconstrucția casei în care locuim, să o dărâăm și să procurăm materialele și constructorii necesari, sau să ne angajăm noi înșine în această muncă, conform unui plan pe care l-am elaborat cu atenție în prealabil, ci este, de asemenea, necesar să dispunem de o altă casă în care să putem locui confortabil în timpul lucrărilor, astfel încât să nu rămân indecis în acțiunile mele, în timp ce rațiunea mă obliga să-mi suspend judecata, și pentru a nu fi împiedicat să trăiesc de atunci înainte în cea mai mare fericire posibilă, am elaborat un cod provizoriu de morală, compus din trei sau patru maxime, pe care doresc să vi le fac cunoscute.

Prima era să respect legile și obiceiurile țării mele, să ader cu fermitate la credința în care, prin harul lui Dumnezeu, fusesem educat încă din copilărie și să-mi reglez conduita în toate celelalte chestiuni în conformitate cu opiniile cele mai moderate și cele mai îndepărtate de extreme, care ar fi fost adoptate în practică cu consimțământul general al celor mai judicioși dintre cei printre care aș fi trăit. Căci deoarece începusem de atunci să-mi consider propriile opinii ca fiind fără valoare, deoarece doream să le supun pe toate examinării, eram convins că nu puteam face altceva decât să urmez între timp opiniile celor mai judicioși; și deși există probabil unii printre persani și chinezi la fel de judicioși ca și printre noi, oportunitatea părea să-mi dicteze să-mi reglez practica în conformitate cu opiniile celor cu care ar trebui să trăiesc; și mi s-a părut că, pentru a afla opiniile reale ale acestora, ar trebui mai degrabă să iau cunoștință de ceea ce practicaau decât de ceea ce spuneau, nu numai pentru că, în corupția obiceiurilor noastre, puțini sunt dispuși să spună exact ceea ce cred, ci și pentru că foarte mulți nu sunt conștienți de ceea ce cred cu adevărat; căci, întrucât actul minții prin care se crede un lucru este diferit de cel prin care știm că îl credem, unul dintre aceste acte se găsește adesea fără celălalt. De asemenea, dintre multe opinii considerate la fel de

valoroase, am ales întotdeauna pe cele mai moderate, atât pentru că acestea sunt întotdeauna cele mai convenabile pentru practică, cât și probabil cele mai bune (deoarece orice exces este, în general, vicios), cât și pentru că, în cazul în care aş cădea în eroare, aş fi la o distanță mai mică de adevăr decât dacă, alegând una dintre extreme, s-ar dovedi că cealaltă era cea pe care ar fi trebuit să o adopt. Și am plasat în categoria extremelor în special toate promisiunile prin care o parte din libertatea noastră este restricționată; nu că aş fi dezaprobat legile care, pentru a preveni instabilitatea oamenilor cu voință slabă, atunci când ceea ce se dorește a fi realizat este un bine, permit angajamente prin jurăminte și contracte care obligă părțile să persevereze în aceasta, sau chiar, pentru siguranța comerțului, să sancționeze angajamente similare în cazul în care scopul urmărit este indiferent: ci pentru că nu am găsit nimic pe pământ care să fie cu totul superior schimbării și pentru că, în special pentru mine, speram să-mi perfecționez treptat judecata și să nu o las să se deterioreze, aş fi considerat un păcat grav împotriva bunului simț dacă, din cauza faptului că aprobasem ceva la un moment dat, m-aş fi obligat să consider acel lucru bun și ulterior, când poate că încetase să mai fie așa sau eu încetasem să-l mai consider astfel.

A doua mea maximă era să fiu cât mai ferm și hotărât în acțiunile mele, și să nu ader la opiniile cele mai îndoielnice, odată adoptate, cu mai puțină hotărâre decât dacă ar fi fost foarte sigure; imitând în acest sens exemplul călătorilor care, atunci când se rătăcesc într-o pădure, nu trebuie să rătăcească dintr-o parte în alta, și cu atât mai puțin să rămână într-un loc, ci să înainteze constant în aceeași direcție, pe o linie cât mai dreaptă posibil, fără a-și schimba direcția din motive minore, chiar dacă poate fi doar întâmplarea cea care a determinat inițial alegerea; pentru că, în acest fel, dacă nu ajung exact în punctul pe care îl doresc, vor ajunge cel puțin într-un loc care probabil va fi preferabil mijlocului pădurii. În același mod, întrucât în acțiune se întâmplă frecvent ca nicio întârziere să nu fie permisă, este foarte

sigur că, atunci când nu este în puterea noastră să determinăm ce este adevărat, ar trebui să acționăm în conformitate cu ceea ce este cel mai probabil; și chiar dacă nu ar trebui să remarcăm o probabilitate mai mare într-o opinie decât în alta, ar trebui totuși să alegem una sau alta și, ulterior, să o considerăm, în măsura în care se referă la practică, ca fiind nu mai îndoielnică, ci în mod evident adevărată și certă, deoarece rațiunea care a determinat alegerea noastră este ea însăși înzestrată cu aceste calități. Acest principiu a fost suficient pentru a mă elibera de toate acele remușcări și chinuri ale conștiinței care tulbură de obicei mințile slabe și nesigure care, lipsite de un principiu clar și determinat de alegere, se lasă într-o zi să adopte o linie de acțiune ca fiind cea mai bună, pe care o abandonează a doua zi, considerând-o opusă.

A treia mea maximă era să mă străduiesc întotdeauna să mă cuceresc pe mine însumi mai degrabă decât norocul, să-mi schimb dorințele mai degrabă decât ordinea lumii și, în general, să mă obișnuiesc cu convingerea că, în afară de propriile noastre gânduri, nu există nimic absolut în puterea noastră; astfel încât, atunci când am făcut tot ce ne-a stat în putință în lucrurile exterioare nouă, tot ceea ce nu reușim să realizăm trebuie considerat, în ceea ce ne privește, absolut imposibil: și acest singur mi s-a părut suficient pentru a mă împiedica să doresc pentru viitor ceva ce nu puteam obține și, astfel, să mă facă mulțumit; deoarece voința noastră caută în mod natural doar acele obiecte pe care înțelegerea le prezintă ca fiind într-un fel posibile de atins, este evident că, dacă considerăm toate bunurile externe ca fiind în egală măsură dincolo de puterea noastră puterea noastră, nu vom mai regreta absența bunurilor care par a fi datorate nașterii noastre, atunci când suntem privați de ele fără nicio vină din partea noastră, decât faptul că nu deținem regatele Chinei sau Mexicului și, astfel, făcând, ca să spunem așa, o virtute din necesitate, nu vom mai dori sănătate în boală, sau libertate în închisoare, decât dorim acum corpuri incoruptibile ca diamantele sau aripi de păsări pentru a zbura. Dar mărturisesc că este nevoie de o disci-

plină îndelungată și de meditații repetate frecvent pentru a obișnui mintea să privească toate obiectele în această lumină; și cred că în aceasta constă în principal secretul puterii unor filosofi care, în vremurile de demult, au fost capabili să se ridice deasupra influenței norocului și, în mijlocul suferinței și sărăciei, să se bucure de o fericire pe care zeii lor ar fi putut-o invidia. Căci, ocupați neîncetat cu considerarea limitelor impuse puterii lor de natură, au devenit atât de convinși că nimic nu era la dispoziția lor în afară de propriile gânduri, încât această convingere era de sine stătătoare suficientă pentru a-i împiedica să nutrească vreo dorință pentru alte obiecte; și asupra gândurilor lor au dobândit o stăpânire atât de absolută, încât aveau un motiv întemeiat să se considere mai bogați și mai puternici, mai liberi și mai fericiți decât alți oameni care, indiferent de favorurile acordate de natură și noroc, dacă sunt lipsiți de această filozofie, nu pot niciodată să-și îndeplinească toate dorințele.

În concluzie, pentru a încheia acest cod moral, m-am gândit să trec în revistă diferitele ocupații ale oamenilor în această viață, cu scopul de a alege cea mai bună. Și, fără a dori să fac vreo remarcă cu privire la ocupațiile altora, pot afirma că eram convins că nu puteam face altceva mai bun decât să continui ceea ce făceam, și anume să-mi dedic întreaga viață cultivării rațiunii și să fac cele mai mari progrese posibile în cunoașterea adevărului, pe baza principiilor metodei pe care mi-o prescriesem. Această metodă, de când începusem să o aplic, fusese pentru mine o sursă de satisfacție atât de intensă încât mă determinase să cred că nu se putea găsi nimic mai perfect sau mai inocent în această viață; și, întrucât prin intermediul ei descoperisem zilnic adevăruri care mi se păreau importante și pe care ceilalți oameni le ignorau în general, satisfacția care îmi ocupa atât de mult mintea încât eram complet indiferent față de orice alt obiect. În plus, cele trei maxime precedente se bazau în mod individual pe intenția de a continua munca de autoinstruire. Căci, întrucât Dumnezeu ne-a înzestrat pe fiecare dintre noi cu o anumită

lumină a rațiunii prin care să distingem adevărul de eroare, nu puteam să cred că ar trebui să mă mulțumesc nici măcar pentru o clipă cu opiniile altuia, dacă nu aș fi hotărât să-mi exercit propria judecată în examinarea acestora ori de câte ori aș fi fost calificat în mod corespunzător pentru această sarcină. Nici nu aș fi putut să procedez pe baza acestor opinii fără scrupule, dacă aș fi presupus că astfel aș pierde orice avantaj de a obține altele mai exacte, dacă ar fi existat astfel de avantaje. Și, în fine, nu mi-aș fi putut stăpâni dorințele și nici nu aș fi rămas satisfăcut dacă nu aș fi urmat o cale pe care mă consideram sigur că voi dobândi toate cunoștințele pe care eram competent să le dobândesc, precum și cea mai mare cantitate din ceea ce este cu adevărat bun și pe care aș putea spera vreodată să o obțin. În măsura în care nu căutăm și nu evităm niciun obiect, cu excepția cazului în care înțelegerea noastră îl prezintă ca fiind bun sau rău, tot ceea ce este necesar pentru o acțiune corectă este judecata corectă, iar pentru cea mai bună acțiune este judecata cea mai corectă, adică dobândirea tuturor virtuților împreună cu tot ceea ce este cu adevărat valoros și la îndemâna noastră ; iar asigurarea unei astfel de dobândiri nu poate să nu ne facă mulțumiți.

Dotându-mă astfel cu aceste maxime și punându-le deoparte împreună cu adevărurile credinței, care au ocupat întotdeauna primul loc în convingerile mele, am ajuns la concluzia că aș putea în mod liber să încep să mă eliberez de ceea ce mai rămăsese din opiniile mele. Și, întrucât speram să pot realiza mai bine această sarcină prin relaționarea cu oamenii, decât rămânând mai mult timp închis în retragerea în care îmi veniseră aceste gânduri, m-am apucat din nou de călătorii înainte ca iarna să se fi sfârșit cu adevărat. Și, în cei nouă ani care au urmat, nu am făcut altceva decât să rătăcesc dintr-un loc în altul, dorind să fiu mai degrabă spectator decât actor în piesele jucate pe scena lumii; și, întrucât mi-am propus să reflectez în mod special asupra a ceea ce putea fi pus la îndoială și putea fi o sursă de eroare, am eliminat treptat din mintea mea toate erorile care se strecuraseră până atunci în ea.

Nu că în acest sens i-aș fi imitat pe scepticii care se îndoiesc doar pentru a se îndoii și nu caută nimic dincolo de incertitudine în sine; dimpotrivă, intenția mea era doar să găsesc un temelie de siguranță și să arunc pământul și nisipul, pentru a ajunge la stâncă sau argilă. În acest sens, după cum mi se pare, am avut suficient succes; pentru că, întrucât m-am străduit să descopăr falsitatea sau incertitudinea propozițiilor pe care le-am examinat, nu prin presupuneri slabe, ci prin raționamente clare și sigure, nu am întâlnit nimic atât de îndoielnic încât să nu conducă la o concluzie de certitudine adecvată, deși aceasta era doar deducția că problema în cauză nu conținea nimic cert. Și, la fel cum atunci când dărâmam o casă veche, păstrăm de obicei ruinele pentru a contribui la construcția unei noi case, tot așa, distrugând acele opinii ale mele pe care le consideram nefondate, am făcut o serie de observații și am dobândit o experiență pe care am folosit-o pentru a stabili altele mai sigure. Mai mult, am continuat să mă exercitez în metoda pe care o prescriesem; pentru că, pe lângă faptul că aveam grijă în general să-mi conduc toate gândurile conform regulilor sale, îmi rezervam din când în când câteva ore pe care le dedicam în mod expres aplicării metodei în rezolvarea problemelor matematice sau chiar în rezolvarea unor probleme aparținând altor științe, dar care, prin faptul că le-am detașat de principiile acestor științe care erau de o certitudine inadecvată, au devenit aproape matematice: adevărul acestui lucru va fi evident din numeroasele exemple conținute în acest volum. Și astfel, fără a trăi aparent altfel decât cei care, fără altă ocupație decât aceea de a-și petrece viața în mod plăcut și inocent, studiază pentru a separa plăcerea de viciu și care, pentru a se bucura de timpul liber fără plictiseală, recurg la astfel de ocupații onorabile, eu îmi urmăream totuși planul și făcând progrese mai mari în cunoașterea adevărului decât aș fi putut face, poate, dacă m-aș fi ocupat doar de citirea cărților sau de conversații cu oameni de litere.

Totuși, acești nouă ani au trecut înainte ca eu să ajung la o judecată

definitivă cu privire la dificultățile care constituie obiectul disputelor dintre învățați sau să încep să caut principiile unei filosofii mai sigure decât cea vulgară. Iar exemplele multor oameni de un geniu deosebit, care se angajaseră în trecut în această cercetare, dar, după cum mi se părea mie, fără succes, m-au determinat să cred că era o muncă atât de dificilă, încât probabil nu m-aș fi aventurat să o întreprind atât de curând dacă nu aș fi auzit zvonuri că deja finalizasem cercetarea. Nu știu care erau motivele acestei opinii; și, dacă conversația mea a contribuit în vreun fel la apariția ei, acest lucru s-a întâmplat mai degrabă din cauza faptului că mi-am mărturisit ignoranța cu mai multă libertate decât o fac de obicei cei care au studiat puțin și am expus, poate, motivele care m-au determinat să mă îndoiesc de multe dintre lucrurile pe care alții le consideră certe, decât din cauza faptului că m-am lăudat cu vreun sistem filosofic. Dar, întrucât am o fire care mă face să nu doresc să fiu considerat altfel decât sunt în realitate, am considerat necesar să mă străduiesc cu toate mijloacele să mă fac demn de reputația care mi s-a acordat; și acum se împlinesc exact opt ani de când această dorință m-a constrâns să mă îndepărtez de toate locurile în care era posibil să fiu deranjat de vreunul dintre cunoscuții mei și să mă refugiez în această țară, în care durată îndelungată a războiului a dus la instituirea unei discipline atât de stricte, încât armatele menținute par să fie utile doar pentru a permite locuitorilor să se bucure mai în siguranță de binecuvântările păcii și unde, în mijlocul unei mulțimi numeroase, activ angajată în afaceri și mai preocupată de propriile treburi decât curioasă de cele ale altora, am putut să trăiesc fără a fi de niciuna dintre comoditățile pe care le oferă cele mai populate orașe și totuși la fel de singuratic și retras ca în mijlocul celor mai îndepărtate deșerturi.

PARTEA IV

Am îndoieli cu privire la oportunitatea de a face primele mele meditații în locul menționat mai sus, subiectul discursului; pentru că acestea sunt atât de metafizice și atât de neobișnuite, încât, poate, nu sunt acceptabile pentru toată lumea. Și totuși, pentru a se putea determina dacă fundamentele pe care le-am pus sunt suficient de sigure, mă văd într-o oarecare măsură obligat să le menționez. Am observat cu mult timp în urmă că, în ceea ce privește practica, este uneori necesar să adoptăm, ca și cum ar fi deasupra oricărei îndoieli, opinii pe care le considerăm extrem de incerte, așa cum s-a spus deja; dar, întrucât doream atunci să îmi concentrez atenția exclusiv asupra căutării adevărului, am considerat că era necesară o procedură exact opusă și că ar trebui să resping ca fiind absolut false toate opiniile în legătură cu care puteam presupune cel mai mic motiv de îndoială, pentru a verifica dacă după aceea mai rămânea ceva în convingerea mea care să fie cu totul indubitabil. În consecință, văzând că simțurile noastre ne înșală uneori, am fost dispus să presupun că nu exista nimic real din ceea ce ne prezentau ele; și pentru că unii oameni greșesc în raționament și cad în paralogisme, chiar și în cele mai simple chestiuni de geometrie, eu, convins că eram la fel de predispus la eroare ca oricine altcineva, am respins ca false toate raționamentele pe care le considerasem până atunci demonstrații; și, în cele din urmă, când am luat în considerare faptul că aceleași gânduri (prezentări) pe care le experimentăm când suntem treji pot fi experimentate și când dormim, în timp ce în acel moment niciunul dintre ele nu este adevărat, am presupus că toate obiectele (prezentările) care mi-au trecut vreodată prin minte când eram treaz nu aveau mai multă adevăr în ele decât iluziile viselor mele. Dar imediat după aceasta am observat că, în timp ce doream să cred că totul era fals, era absolut necesar ca eu, care gândeam astfel, să fiu ceva; și întrucât am observat că acest adevăr, gândesc, deci exist (COGITO ERGO SUM), era atât de cert și de evident încât niciun motiv de îndoială, oricât de extravagant, nu putea

fi invocat de scepticii capabili să-l clatine, am concluzionat că aş putea, fără scrupule, să-l accept ca primul principiu al filozofiei pe care o căutam.

În continuare, am examinat cu atenție ceea ce eram și, observând că puteam presupune că nu aveam corp și că nu exista nici o lume și nici un loc în care să mă aflu, dar că nu puteam presupune că nu existam; și că, dimpotrivă, din însăși circumstanța că mă gândeam să mă îndoiesc de adevărul altor lucruri, rezulta în mod clar și cert că existam; pe de altă parte, dacă aş fi încetat să gândesc, chiar dacă toate celelalte obiecte pe care le imaginam vreodată ar fi existat în realitate, nu aş fi avut niciun motiv să cred că exist; Am concluzionat, aşadar, că eram o substanță a cărei esență sau natură constă numai în gândire și care, pentru a exista, nu are nevoie de niciun loc și nu depinde de niciun lucru material; astfel încât „eu”, adică mintea prin care sunt ceea ce sunt, este total distinctă de corp și este chiar mai ușor de cunoscut decât acesta din urmă și este astfel încât, chiar dacă acesta din urmă nu ar exista, ea ar continua să fie tot ceea ce este.

După aceasta, am cercetat în general ceea ce este esențial pentru adevărul și certitudinea unei propoziții; pentru că, din moment ce descoperisem una pe care o știam a fi adevărată, am crezut că trebuie să fiu capabil să descopăr și baza acestei certitudini. Și întrucât am observat că în cuvintele „gândesc, deci exist” nu există nimic care să-mi dea asigurarea adevărului lor, în afară de faptul că văd foarte clar că, pentru a gândi, este necesar să existe, am concluzionat că aş putea lua, ca regulă generală principiu general, faptul că toate lucrurile pe care le concepem foarte clar și distinct sunt adevărate, observând însă că există o anumită dificultate în a determina corect obiectele pe care le concepem distinct .

În continuare, reflectând asupra faptului că mă îndoiam și că, prin urmare, ființa mea nu era în întregime perfectă (căci vedeam clar că era o perfecțiune mai mare să știu decât să mă îndoiesc), am fost condus să mă întreb de unde învățasem să gândesc ceva mai perfect decât mine însumi; și

am recunoscut clar că trebuie să dețin această noțiune de la o natură care, în realitate, era mai perfectă. În ceea ce privește gândurile despre multe alte obiecte externe mie, precum cerul, pământul, lumina, căldura și alte mii, nu mi-a fost atât de greu să aflui de unde proveneau; pentru că, întrucât nu observam în ele nimic care să le facă superioare mie, puteam crede că, dacă erau adevărate, erau dependente de propria mea natură, în măsura în care aceasta poseda o anumită perfecțiune, iar dacă erau false, că le dețineam din nimic, adică că se aflau în mine din cauza unei anumite imperfecțiuni a naturii mele. Dar acest lucru nu putea fi cazul cu ideea unei naturi mai perfecte decât a mea; pentru că a o primi din nimic era un lucru evident imposibil; și, deoarece nu este mai puțin respingător ca ceea ce este mai perfect să fie un efect și o dependență de ceea ce este mai puțin perfect, decât ca ceva să provină din nimic, era la fel de imposibil ca eu să o dețin din mine însumi: în consecință, nu rămânea decât să fi fost pusă în mine de o natură care era în realitate mai perfectă decât a mea, și care poseda chiar în ea însăși toate perfecțiunile despre care puteam să-mi fac vreo idee; adică, într-un singur cuvânt, care era Dumnezeu. Și la aceasta am adăugat că, din moment ce cunoșteam unele perfecțiuni pe care nu le dețineam, nu eram singura ființă existentă (voi folosi aici, cu permisiunea dumneavoastră, în mod liber termenii școlilor); ci, dimpotrivă, că exista în mod necesar o altă Ființă mai perfectă de care depindeam și de la care primisem tot ceea ce dețineam; pentru că, dacă aș fi existat singur și independent de orice altă ființă, astfel încât să am din mine însumi toată perfecțiunea, oricât de mică, pe care o de fapt, aș fi putut, din același motiv, să am din mine însumi tot restul perfecțiunii, a cărei lipsă eram conștient, și astfel aș fi putut deveni infinit, etern, imuabil, atotștiutor, atotputernic și, în fine, să dețin toate perfecțiunile pe care le puteam recunoaște în Dumnezeu. Căci, pentru a cunoaște natura lui Dumnezeu (a cărei existență a fost stabilită prin raționamentele precedente), în măsura în care propria mea natură mi-a permis, nu trebuia decât să iau în

considerare, în raport cu toate proprietățile pe care le găseam în mintea mea, dacă posesia lor era un semn de perfecțiune; și eram sigur că niciuna dintre ele nu indica vreo imperfecțiune în El și că niciuna dintre celelalte nu lipsea. Astfel, am perceput că îndoiala, inconsistența, tristețea și altele asemenea nu puteau fi găsite în Dumnezeu, deoarece eu însumi aș fi fost fericit să fiu liber de ele. În plus, aveam idei despre multe lucruri sensibile și corporale; pentru că, deși aș fi putut presupune că visam și că tot ceea ce vedeam sau îmi imaginam era fals, nu puteam totuși să neg că ideile erau în realitate în gândurile mele. Dar, deoarece recunoscusem deja foarte clar în mine că natura inteligentă este distinctă de cea corporală și, după cum observasem, toate compozițiile sunt o dovadă de dependență, iar starea de dependență este în mod evident o stare de imperfecțiune, am hotărât că nu putea fi o perfecțiune în Dumnezeu să fie compus din aceste două naturi și că, în consecință, El nu era astfel compus; ci că, dacă existau corpuri în lume, sau chiar inteligențe, sau alte naturi care nu erau în întregime perfecte, existența lor depindea de puterea Lui în așa fel încât nu puteau subzista fără El nici măcar o clipă .

Am fost dispus să caut imediat alte adevăruri și, după ce mi-am reprezentat obiectul geometrilor, pe care l-am conceput ca fiind un corp continuu sau un spațiu extins la infinit în lungime, lățime și înălțime sau adâncime, divizibil în diverse părți care admit diferite figuri și dimensiuni și care pot fi mișcate sau transpus în toate modurile posibile (pentru că geometrii presupun că toate acestea se află în obiectul pe care îl contemplă), am trecut în revistă unele dintre demonstrațiile lor cele mai simple. Și, în primul rând, am observat că marea certitudine care, prin consens comun, este acordată acestor demonstrații, se bazează exclusiv pe faptul că ele sunt concepute în mod clar în conformitate cu regulile pe care le-am stabilit deja. În al doilea rând, am perceput că nu exista nimic în aceste demonstrații care să mă asigure de existența obiectului lor: astfel, de exemplu, presupunând că este dat un triunghi, am perceput distinct că cele trei unghiuri ale sale erau în mod

necesar egali cu două unghiuri drepte, dar nu am perceput din această cauză nimic care să mă asigure că există vreun triunghi; în timp ce, dimpotrivă, revenind la examinarea ideii de Ființă Perfectă, am descoperit că existența Ființei era cuprinsă în idee în același mod în care egalitatea celor trei unghiuri ale sale cu două unghiuri drepte este cuprinsă în ideea unui triunghi, sau ca în ideea unei sfere, echidistanța tuturor punctelor de pe suprafața sa față de centru, sau chiar mai clar; și că, în consecință, este cel puțin la fel de cert că Dumnezeu, care este această Ființă Perfectă, este sau există, precum orice demonstrație geometrică.

Dar motivul care îi determină pe mulți să se convingă că există o dificultate în a cunoaște acest adevăr și chiar și în a cunoaște ce este cu adevărat mintea lor, este că ei nu își ridică niciodată gândurile deasupra obiectelor sensibile și sunt atât de obișnuiți să nu ia în considerare nimic altceva decât prin intermediul imaginației, care este un mod de gândire limitat la obiectele materiale, încât tot ceea ce nu este imaginabil li se pare neinteligibil. Adevărul acestui lucru este suficient de evident din singura circumstanță că filozofii școlilor acceptă ca maximă faptul că nu există nimic în înțelegere care să nu fi fost anterior în simțuri, în care însă este cert că ideile despre Dumnezeu și despre suflet nu au existat niciodată; și mi se pare că cei care își folosesc imaginația pentru a înțelege aceste idei fac exact același lucru ca și cum, pentru a auzi sunete sau a mirosi mirosuri, s-ar strădui să se folosească de ochii lor; cu excepția cazului în care există această diferență, că simțul văzului nu ne oferă o siguranță inferioară celor ale mirosului sau auzului; în locul acestora, nici imaginația noastră, nici simțurile noastre nu ne pot da siguranță cu privire la nimic, dacă nu intervine înțelegerea noastră .

În cele din urmă, dacă mai există persoane care nu sunt suficient de convinse de existența lui Dumnezeu și a sufletului, prin motivele pe care le-am adus, doresc ca acestea să știe că toate celelalte propoziții, a căror adevăr se consideră poate mai sigur, cum ar fi faptul că avem un corp și

că există stele și un pământ și altele asemenea, sunt mai puțin sigure; căci, deși avem o asigurare morală a acestor lucruri, care este atât de puternică încât pare o exagerare să ne îndoim de existența lor, totuși, în același timp, nimeni, cu excepția celor cu intelectul afectat, nu poate nega, atunci când este vorba de o certitudine metafizică, că există motive suficiente pentru a exclude asigurarea deplină, în observația că, atunci când dormim, ne putem imagina în același mod că avem un alt corp și că vedem alte stele și un alt pământ, când nu există nimic de acest fel. Căci cum știm că gândurile care apar în vis sunt false, mai degrabă decât celelalte pe care le experimentăm când suntem treji, din moment ce cele dintâi sunt adesea nu mai puțin vii și distincte decât cele din urmă? Și deși oamenii cu cel mai înalt geniu studiază această întrebare cât vor, nu cred că vor putea da vreun motiv care să fie suficient pentru a înlătura această îndoială, dacă nu presupun existența lui Dumnezeu. Pentru că, în primul rând, chiar principiul pe care l-am luat ca regulă, și anume că toate lucrurile pe care le concepem în mod clar și distinct sunt adevărate, este cert numai pentru că Dumnezeu este sau există și pentru că El este o Ființă Perfectă, și pentru că tot ceea ce posedăm provine de la El: de unde rezultă că ideile sau noțiunile noastre, care în măsura clarității și distinctivității lor sunt reale și provin de la Dumnezeu, trebuie să fie adevărate în aceeași măsură. În consecință, întrucât nu rareori avem idei sau noțiuni care conțin o anumită falsitate, acest lucru se poate întâmpla numai în cazul celor care sunt într-o oarecare măsură confuze și obscure și, în acest sens, nu provin din nimic (participă la negație), adică există în noi astfel de confuze pentru că nu suntem în întregime perfecți. Și este evident că nu este mai puțin respingător ca falsitatea sau imperfecțiunea, în măsura în care este imperfecțiune, să provină de la Dumnezeu, decât ca adevărul sau perfecțiunea să provină din nimic. Dar dacă nu am știut că tot ceea ce posedăm din real și adevărat provine de la o Ființă Perfectă și Infinită, oricât de clare și distincte ar fi ideile noastre, nu am avea niciun

temei pentru a fi siguri că ele dețin perfecțiunea de a fi adevărate.

Dar după ce cunoașterea lui Dumnezeu și a sufletului ne-a făcut siguri de această regulă, putem înțelege cu ușurință că adevărul gândurilor pe care le experimentăm când suntem treji nu ar trebui să fie pus în discuție în niciun fel din cauza iluziilor viselor noastre. Căci dacă s-ar întâmpla ca un individ, chiar și în somn, să aibă o idee foarte distinctă, cum ar fi, de exemplu, dacă un geometru ar descoperi o nouă demonstrație, faptul că se află în somn nu ar contrazice adevărul acesteia; iar în ceea ce privește cea mai obișnuită eroare a viselor noastre, care constă în faptul că ne prezintă diverse obiecte în același mod ca și simțurile noastre externe, aceasta nu este prejudiciabilă, deoarece ne conduce în mod foarte corect să suspectăm adevărul ideilor simțurilor; pentru că nu rareori suntem înșelați în același mod când suntem treji; ca atunci când persoanele cu icter văd toate obiectele galbene, sau când stelele sau corpurile aflate la mare distanță ni se par mult mai mici decât sunt în realitate. Pentru că, în fond, fie că suntem treji sau adormiți, nu ar trebui să ne lăsăm niciodată convinși de adevărul a ceva, decât pe baza dovezilor rațiunii noastre. Și trebuie remarcat că mă refer la rațiunea noastră, și nu la imaginația sau simțurile noastre: astfel, de exemplu, deși vedem foarte clar soarele, nu ar trebui să determinăm că acesta are doar dimensiunea pe care o prezintă simțul nostru vizual; și ne putem imagina foarte clar capul unui leu îmbinat cu corpul unei capre, fără a ajunge la concluzia că există o himeră; căci rațiunea nu ne dictează că ceea ce vedem sau ne imaginăm astfel există în realitate; ci ne spune clar că toate ideile sau noțiunile noastre conțin o parte de adevăr; căci altfel nu s-ar fi putut ca Dumnezeu, care este desăvârșit și veridic, să le fi pus în noi. Și pentru că raționamentele noastre nu sunt niciodată atât de clare sau complete în timpul somnului ca atunci când suntem treji, deși uneori actele imaginației noastre sunt atunci la fel de vii și distincte, dacă nu chiar mai mult decât în momentele de veghe, rațiunea ne dictează în continuare că, deoarece toate gândurile noastre nu

pot fi adevărate din cauza imperfecțiunii noastre parțiale, cele care posedă adevărul trebuie să se găsească în mod infailibil în experiența momentelor noastre de veghe, mai degrabă decât în cea a viselor noastre.

PARTEA V

Aș fi dorit să prezint aici întregul lanț de adevăruri pe care le-am dedus din aceste elemente primare, dar, având în vedere acest lucru, ar fi fost necesar să tratez acum multe întrebări controversate, în care nu doresc să mă implic, cred că este mai bine să mă abțin de la această expunere și să menționez doar în general care sunt aceste adevăruri, pentru ca cei mai judicioși să poată determina dacă o expunere mai detaliată a acestora ar fi în avantajul publicului. Am rămas întotdeauna ferm în hotărârea mea inițială de a nu presupune alt principiu decât cel pe care l-am folosit recent pentru a demonstra existența lui Dumnezeu și a sufletului și de a nu accepta ca adevărat nimic care nu mi s-a părut mai clar și mai sigur decât demonstrațiile geometrilor mi s-au părut anterior ; și totuși îndrăznesc să afirm că nu numai că am găsit mijloace de a mă satisface în scurt timp cu privire la toate dificultățile principale care sunt de obicei tratate în filozofie, dar am observat și anumite legi stabilite în natură de Dumnezeu în așa fel și despre care El a imprimat în mințile noastre astfel de noțiuni, încât, după ce am reflectat suficient asupra lor, nu putem să ne îndoim că ele sunt cu exactitate respectate în tot ceea ce există sau se întâmplă în lume și, mai mult, luând în considerare concatenarea acestor legi, mi se pare că am descoperit multe adevăruri mai utile și mai importante decât toate cele pe care le învățasem înainte sau chiar decât mă așteptam să le învăț.

Dar, deoarece am încercat să expun principalele dintre aceste descoperiri într-un tratat pe care anumite considerente mă împiedică să-l public, nu pot face cunoscute rezultatele într-un mod mai convenabil decât prin prezentarea aici a unui rezumat al conținutului acestui tratat. Intenția mea era să cuprind în el tot ceea ce, înainte de a mă apuca să-l scriu, credeam că știu despre natura obiectelor materiale. Dar, la fel ca pictorii care, găsindu-se incapabili să reprezinte la fel de bine pe o suprafață plană toate fețele diferite ale unui corp solid, aleg una dintre cele principale, pe care o luminează, aruncând

restul în umbră, permițându-le să apară doar în măsura în care pot fi văzute în timp ce se privește cea principală; așa și eu, temându-mă că nu voi putea compensa în discursul meu tot ce aveam în minte, am hotărât să expun separat, deși pe larg, opiniile mele cu privire la lumină; apoi să profit de ocazie pentru a adăuga ceva despre soare și stelele fixe, deoarece lumina provine aproape în totalitate de la ele; despre ceruri, deoarece ele o transmit; despre planete, comete și pământ, deoarece ele o reflectă; și, în special, despre toate corpurile care se află pe pământ, deoarece acestea sunt fie colorate, fie transparente, fie luminoase; și, în final, despre om, deoarece el este spectatorul acestor obiecte. Mai mult, pentru a-mi permite să pun într-o oarecare umbră această varietate de subiecte și să-mi exprim judecata cu privire la ele cu mai mare libertate, fără a fi nevoit să adopt sau să resping opiniile învățaților, am hotărât să-i las pe toți oamenii de aici cu disputele lor și să vorbesc numai despre ceea ce s-ar întâmpla într-o lume nouă, dacă Dumnezeu ar crea acum undeva în spațiile imaginare materie suficientă pentru a compune una și ar agita în mod variat și confuz diferitele părți ale acestei materii, astfel încât să rezulte un haos la fel de dezordonat precum cel imaginat vreodată de poeți, iar după aceea să nu facă altceva decât să-și acorde consimțământul obișnuit naturii și să-i permită să acționeze în conformitate cu legile pe care le-a stabilit. Pe baza acestei ipoteze, am descris mai întâi această materie și am încercat să o reprezint într-un mod care, în opinia mea, nu poate fi mai clar și mai inteligibil, cu excepția a ceea ce s-a spus recent despre Dumnezeu și suflet; căci am presupus în mod expres că nu posedă niciuna dintre acele forme sau calități care sunt atât de dezbătute în școli, și, în general, nimic din ceea ce nu este atât de natural pentru mintea noastră încât nimeni nu poate să se imagineze ignorant în privința acestuia. În plus, am arătat care sunt legile naturii și, fără niciun alt principiu pe care să-mi bazez raționamentele, cu excepția perfecțiunii infinite a lui Dumnezeu, m-am străduit să demonstrez toate cele despre care ar putea exista vreun dubiu și

să dovedesc că ele sunt de așa natură încât, chiar dacă Dumnezeu ar fi creat mai multe lumi, nu ar fi putut exista niciuna în care aceste legi să nu fie respectate. Apoi, am arătat cum cea mai mare parte a materiei din acest haos trebuie, în conformitate cu aceste legi, să se dispună și să se aranjeze în așa fel încât să prezinte aspectul cerurilor; cum, între timp, unele părți ale sale trebuie să formeze un pământ și unele planete și comete, iar altele un soare și stele fixe . Și, făcând o digresiune în acest stadiu asupra subiectului luminii, am explicat pe larg care trebuie să fie natura acelei lumini care se găsește în soare și în stele, și cum de acolo, într-o clipă de timp, traversează spațiile imense ale cerurilor și cum de la planete și comete se reflectă spre pământ. La aceasta am adăugat, de asemenea, multe lucruri referitoare la substanța, situația, mișcările și toate calitățile diferite ale acestor ceruri și stele; astfel încât am crezut că am spus destul despre ele pentru a arăta că nu există nimic observabil în cerurile sau stelele sistemului nostru care să nu apară, sau cel puțin să nu poată apărea exact la fel în cele ale sistemului pe care l-am descris. Am ajuns apoi să vorbesc în mod special despre pământ și să arăt cum, chiar dacă am presupus în mod expres că Dumnezeu nu a dat nicio greutate materiei din care este compus, acest lucru nu ar trebui să împiedice toate părțile sale să tindă exact spre centrul său; cum, cu apă și aer la suprafața sa, dispunerea cerurilor și a corpurilor cerești, mai ales a lună, trebuie să provoace flux și reflux, ca în toate circumstanțele sale, la fel ca cel observat în mările noastre, precum și un anumit curent atât de apă, cât și de aer de la est la vest, așa cum se observă și între tropice; cum munții, mările, fântânile și râurile s-ar putea forma în mod natural în , și metalele produse în mine, și plantele cresc în câmpuri și, în general, cum toate corpurile care sunt denumite în mod obișnuit mixte sau compuse ar putea fi generate și, printre altele, în descoperirile la care s-a făcut aluzie, întrucât, în afară de stele, nu știam nimic decât focul care produce lumină, nu am precupețit niciun efort pentru a expune tot ceea ce ține de natura

sa, modul în care este produs și susținut, și pentru a explica cum căldura se găsește uneori fără lumină, iar lumina fără căldură; pentru a arăta cum poate induce diverse culori asupra diferitelor corpuri și alte calități diverse; cum reduce unele la stare lichidă și le întărește pe altele; cum poate consuma aproape toate corpurile sau le poate transforma în cenușă și fum; și, în cele din urmă, cum din această cenușă, prin simpla intensitate a acțiunii sale, formează sticla: deoarece această transmutare a cenușii în sticlă mi s-a părut la fel de minunată ca orice altceva din natură, am avut o plăcere deosebită în a o descrie. Nu eram, totuși, dispus, din aceste circumstanțe, să concluzionez că această lume a fost creată în modul pe care l-am descris; pentru că este mult mai probabil ca Dumnezeu să o fi creat de la început așa cum era. Dar este cert, și o opinie comun acceptată printre teologi, că acțiunea prin care El o susține acum este aceeași cu cea prin care El a creat-o inițial ; astfel încât, chiar dacă El nu i-ar fi dat de la început altă formă decât cea a haosului, cu condiția să fi stabilit anumite legi ale naturii și să-i fi dat acordul Său pentru a-i permite să acționeze așa cum obișnuiește să o facă, se poate crede, fără a discredita miracolul creației, că, numai în acest fel, lucrurile pur materiale ar fi putut, în cursul timpului, să devină așa cum le observăm în prezent; și natura lor este mult mai ușor de conceput atunci când sunt privite ca venind în mod gradual în existență, decât atunci când sunt considerate doar ca fiind produse dintr-o dată într-o stare finită și perfectă.

De la descrierea corpurilor neînsuflețite și a plantelor, am trecut la animale și, în special, la om. Dar, întrucât nu aveam încă suficiente cunoștințe care să-mi permită să tratez aceste lucruri în același mod ca și pe restul, adică deducând efectele din cauzele lor și arătând din ce elemente și în ce mod natura trebuie să le producă, m-am mulțumit cu presupunerea că Dumnezeu a format corpul omului în întregime asemănător cu al nostru, atât în ceea ce privește forma externă a membrilor, cât și în ceea ce privește configurația internă a organelor, din aceeași materie cu cea pe care o de-

scrisesem, și că la început nu a pus în el niciun suflet rațional suflet rațional, nici vreun alt principiu, în locul sufletului vegetativ sau sensibil, în afară de aprinderea în inimă a unuia dintre acele focuri fără lumină, așa cum le-am descris deja, și care mi se părea că nu era diferit de căldura din fânul care a fost adunat înainte de a se usca, sau de cea care provoacă fermentarea vinurilor noi înainte ca acestea să se limpezească de fructe. Căci, când am examinat tipul de funcții care ar putea, ca consecințe ale acestei presupuneri, să existe în acest corp, am găsit tocmai toate cele care pot exista în noi independent de orice putere de gândire, și, în consecință, fără a fi în vreun fel datorate sufletului; cu alte cuvinte, de acea parte a noastră care este distinctă de corp și despre care s-a spus mai sus că natura ei constă în mod distinct în gândire, funcții în care animalele lipsite de rațiune pot fi considerate ca fiind în întregime asemănătoare cu noi; dar printre acestea nu am putut descoperi niciuna dintre cele care, fiind dependente numai de gândire, ne aparțin nouă ca oameni, în timp ce, pe de altă parte, am descoperit-o ulterior, de îndată ce am presupus că Dumnezeu a creat un suflet rațional și l-a anexat la acest corp într-un mod particular, pe care l-am descris.

Dar, pentru a arăta cum am tratat această chestiune, intenționez să ofer aici explicația mișcării inimii și a arterelor, care, fiind prima și cea mai generală mișcare observată la animale, va oferi mijloacele de a determina cu ușurință ce ar trebui să se gândească despre restul. Și pentru a facilita înțelegerea a ceea ce urmează să spun pe această temă, îi sfătuiesc pe cei care nu sunt versați în anatomie, înainte de a începe citirea acestor observații, să se obosească să asiste la disecarea în prezența lor a inimii unui animal mare dotat cu plămâni (deoarece aceasta este suficient de asemănătoare cu cea umană) și să li se arate cele două ventricule sau cavități ale acesteia: în primul rând, cel din partea dreaptă, căruia îi corespund două tuburi foarte largi, și anume vena cavă (vena cava), care este principalul receptacul al sângelui și trunchiul copacului, ca să zicem așa, din care toate celelalte vene din

corp sunt ramuri; și vena arterială (vena arteriosa), denumită în mod necorespunzător, deoarece este de fapt doar o arteră, care, pornind din inimă, se divide, după ce iese din ea, în multe ramuri care se împrăștie peste tot în plămâni; în al doilea rând, cavitatea din partea stângă, cu care corespund în același mod două canale de dimensiuni egale sau mai mari decât cele precedente, și anume artera venoasă (arteria venosa), denumită, de asemenea, în mod necorespunzător, deoarece este pur și simplu o venă care provine din plămâni, unde se împarte în multe ramuri, întretesute cu cele ale venei arteriale și cu cele ale tubului numit trahee, prin care pătrunde aerul pe care îl respirăm; și marea arteră care, pornind din inimă, își trimite ramurile în tot corpul. Aș dori, de asemenea, ca acestor persoane să li se arate cu atenție cele unsprezece pelicule care, ca niște mici valve, deschid și închid cele patru orificii care se află în aceste două cavități, și anume trei la intrarea venelor cavitare, unde sunt dispuse în așa fel încât să nu împiedice în niciun fel sângele pe care îl conțin să curgă în ventriculul drept al inimii, dar să împiedice exact curgerea acestuia în afară; trei la intrarea în vena arterială, care, dispuse într-un mod exact opus celor dintâi, permit cu ușurință sângelui conținut în această cavitate să treacă în plămâni, dar împiedică sângele conținut în plămâni să se întoarcă în această cavitate; și, în același mod, alte două la gura arterei venoase, care permit sângelui din plămâni să curgă în cavitatea stângă a inimii, dar împiedică întoarcerea acestuia; și trei la gura arterei mari, care permit sângelui să curgă din inimă, dar împiedică refluxul acestuia. Nici nu trebuie să căutăm vreun alt motiv pentru numărul acestor pelicule în afară de faptul că orificiul arterei venoase, având o formă ovală din cauza naturii situației sale, poate fi închis în mod adecvat cu două, în timp ce celelalte, fiind rotunde, sunt închise mai convenabil cu trei. În plus, doresc ca astfel de persoane să observe că artera mare și vena arterială au o textură mult mai dură și mai fermă decât artera venoasă și vena cavă; și că ultimele două se extind înainte de a intra în inimă și formează acolo, ca

să zicem așa, două buzunare denumite auriculele inimii, care sunt compuse dintr-o substanță similară cu cea a inimii înseși; și că în inimă este întotdeauna mai multă căldură decât în orice altă parte a corpului - și, în final, că această căldură este capabilă să provoace orice picătură de sânge care trece în cavități să se extindă și să se dilate rapid, la fel cum fac toate lichidele atunci când sunt lăsate să cadă picătură cu picătură într-un vas foarte încălzit.

Pentru că, după aceste lucruri, nu mai este necesar să spun nimic mai mult pentru a explica mișcarea inimii, cu excepția faptului că, atunci când cavitățile sale nu sunt pline de sânge, sângele curge în mod necesar în cavitățile inimii, din vena cavă în cea dreaptă și din artera venoasă în cea stângă; deoarece aceste două vase sunt întotdeauna pline de sânge, iar orificiile lor, care sunt orientate spre inimă, nu pot fi atunci închise. Dar, de îndată ce două picături de sânge au trecut astfel, câte una în fiecare dintre cavități, aceste picături, care nu pot fi decât foarte mari, deoarece orificiile prin care trec sunt largi, iar vasele din care provin sunt pline de sânge, sunt imediat rarefiate și dilatate de căldura pe care o întâlnesc. În acest fel, ele determină expansiunea întregii inimi și, în același timp, apasă și închid cele cinci mici valve care se află la intrările celor două vase din care curge, împiedicând astfel ca sângele să mai coboare în inimă, și devenind din ce în ce mai rarefiate, ele împing și deschid cele șase valve mici care se află în orificiile celorlalte două vase, prin care trec, provocând astfel extinderea aproape simultană a tuturor ramurilor venei arteriale și ale arterei mari cu inima, care imediat după aceea începe să se contracte, la fel ca și arterele, deoarece sângele care a intrat în ele s-a răcit, iar cele șase mici valve se închid, iar cele cinci ale venei cavă și ale arterei venoase se deschid din nou și permit trecerea altor două picături de sânge, care determină inima și arterele să se extindă din nou ca înainte. Și, deoarece sângele care intră astfel în inimă trece prin aceste două buzunare numite auricule, se întâmplă ca mișcarea lor să fie contrară celei a inimii, și că atunci când aceasta se dilată, ele se contractă. Dar pentru ca cei

care nu cunosc forța demonstrațiilor matematice și care nu sunt obișnuiți să distingă motivele adevărate de simple verosimilitudini, să nu îndrăznească, fără examinare, să nege ceea ce s-a spus, doresc să se ia în considerare faptul că mișcarea pe care am explicat-o acum rezultă în mod necesar din însăși dispunerea părților, care poate fi observată în inimă doar cu ochiul liber, și din căldura care poate fi simțită cu degetele, și din natura sângelui, așa cum am învățat din experiență, la fel cum mișcarea unui ceas rezultă din puterea, poziția și forma contragreutăților și roților sale.

Dar dacă se întreabă cum se întâmplă ca sângele din vene, care curge în acest fel continuu în inimă, să nu se epuizeze și de ce arterele nu devin prea pline, din moment ce tot sângele care trece prin inimă curge în ele, nu trebuie decât să menționez în răspuns ceea ce a scris un medic din Anglia, care are onoarea de a fi deschis calea în această privință și de a fi fost primul care a învățat că există multe mici pasaje la extremitățile arterelor, prin care sângele primit de acestea din inimă trece în mici ramuri ale venelor, de unde se întoarce din nou la inimă; astfel încât cursul său se ridică tocmai la o circulație perpetuă. Avem dovezi abundente în acest sens în experiența obișnuită a chirurgilor, care, prin legarea brațului cu o bandă moderat de strânsă deasupra părții în care deschid vena, fac ca sângele să curgă mai abundent decât ar fi făcut-o fără nicio ligatură; în timp ce s-ar întâmpla exact contrariul dacă ar lega-o mai jos, adică între mână și deschidere, sau dacă ar strânge foarte tare ligatura deasupra deschiderii. Căci este evident că legătura, moderat strânsă, deși este suficientă pentru a împiedica sângele deja aflat în braț să se întoarcă spre inimă prin vene, nu poate împiedica sângele proaspăt să vină prin artere, deoarece acestea sunt situate sub vene, iar învelișurile lor, datorită consistenței lor mai mari, sunt mai dificil de comprimat; și, de asemenea, sângele care vine din inimă tinde să treacă prin ele către mână cu o forță mai mare decât cea cu care se întoarce din mână către inimă prin vene. Și întrucât acest din urmă curent scapă din braț prin

deschiderea făcută într-una dintre vene, trebuie să existe în mod necesar anumite pasaje sub ligatură, adică spre extremitățile brațului, prin care acesta poate ajunge acolo din artere. Acest medic stabilește, de asemenea, în mod abundent ceea ce a avansat cu privire la mișcarea sângelui, din existența anumitor pelicule, dispuse în diverse locuri de-a lungul cursului venelor, în maniera unor mici valve, astfel încât să nu permită sângelui să treacă din mijlocul corpului către extremități, ci numai să se întoarcă din extremități către inimă; și mai departe, din experiența care arată că tot sângele care se află în corp poate curge din acesta într-un timp foarte scurt printr-o singură arteră care a fost tăiată, chiar dacă aceasta a fost strâns legată în imediata vecinătate a inimii și tăiată între inimă și ligatură, astfel încât să se împiedice presupunerea că sângele care curge din ea ar putea proveni din orice alt loc decât din inimă.

Dar există multe alte circumstanțe care demonstrează că ceea ce am susținut este adevărata cauză a mișcării sângelui: astfel, în primul rând, diferența observată între sângele care curge din vene și cel din artere poate rezulta numai din faptul că fiind rarefiat și, ca să zicem așa, distilat prin trecerea prin inimă, este mai subțire, mai viu și mai cald imediat după ce părăsește inima, cu alte cuvinte, când se află în artere, decât era cu puțin timp înainte de a trece în vreuna dintre ele, cu alte cuvinte, când se afla în vene; și dacă se acordă atenție, se va constata că această diferență este foarte marcată numai în vecinătatea inimii; și nu este atât de evidentă în părțile mai îndepărtate de ea. În al doilea rând, consistența straturilor din care sunt compuse vena arterială și artera mare arată suficient că sângele este împins împotriva lor cu mai multă forță decât împotriva venelor. Și de ce ar fi cavitatea stângă a inimii și artera mare mai largi și mai mari decât cavitatea dreaptă și vena arterială, dacă nu pentru că sângele din artera venoasă, care a fost doar în plămâni după ce a trecut prin inimă, este mai subțire și se rarefiază mai ușor și într-un grad mai mare decât sângele care

provine imediat din vena cavă? Și ce pot presupune medicii din puls, dacă nu știu că, pe măsură ce sângele își schimbă natura, acesta poate fi rarefiat de căldura inimii, într-un grad mai mare sau mai mic și mai repede sau mai încet decât înainte? Și dacă se întreabă cum se transmite această căldură celorlalte membre, nu trebuie să se admită că acest lucru se realizează prin sânge, care, trecând prin inimă, este încălzit din nou și de acolo se difuzează în tot corpul? De aceea se întâmplă ca, dacă sângele este retras din orice parte, căldura este retrasă în același mod; și chiar dacă inima ar fi fierbinte ca fierul incandescent, nu ar fi capabilă să încălzească picioarele și mâinile așa cum o face în prezent, dacă nu ar trimite continuu sânge proaspăt acolo. De asemenea, din aceasta înțelegem că adevărata utilitate a respirației este de a aduce suficient aer proaspăt în plămâni, pentru a determina sângele care curge în ei din ventriculul drept al inimii, unde a fost rarefiat și, ca să zicem așa, transformat în vapori, să devină dens și să-l transforme din nou în sânge, înainte de a curge în cavitatea stângă, fără acest proces fiind nepotrivit pentru alimentarea focului care se află acolo. Acest lucru este confirmat de faptul că s-a observat că animalele lipsite de plămâni au, de asemenea, o singură cavitate în inimă și că la copiii care nu le pot folosi în timp ce se află în uter, există o gaură prin care sângele curge din vena cavă în cavitatea stângă a inimii și un tub prin care trece din vena arterială în artera mare fără a trece prin plămân. În al doilea rând, cum ar putea avea loc digestia în stomac dacă inima nu i-ar transmite căldură prin artere și, odată cu aceasta, anumite părți mai fluide ale sângelui, care ajută la dizolvarea alimentelor care au fost ingerate? Nu este, de asemenea, ușor de înțeles procesul care transformă sucul alimentelor în sânge, când se ia în considerare faptul că acesta este distilat trecând și trecând din nou prin inimă poate mai mult de o sută sau două sute de ori pe zi? Și ce mai trebuie adus în sprijinul explicației nutriției și a producției diferitelor umori ale corpului, în afară de a spune că forța cu care sângele, fiind rarefiat, trece din inimă

spre extremitățile arterelor, face ca anumite părți ale acestuia să rămână în membrele la care ajung și să ocupe locul altora expulzate de acestea; și că, în funcție de situația, forma sau mărimea porilor cu care se întâlnesc, unele mai degrabă decât altele curg în anumite părți, în același mod în care se observă că acționează unele site, care, fiind perforate în mod variat, servesc la separarea diferitelor specii de cereale? Și, în ultimul rând, ceea ce este mai presus de toate demn de observat aici este generarea spiritelor animale, care sunt ca un vânt foarte subtil, sau mai degrabă o flacăra foarte pură și vie care, urcând continuu în mare abundență de la inimă la creier, de acolo pătrunde prin nervi în mușchi și dă mișcare tuturor membrilor; astfel încât, pentru a explica alte părți ale sângelui care, fiind cele mai agitate și penetrante, sunt cele mai potrivite pentru a compune aceste spirite, îndreptându-se spre creier, nu este necesar să se presupună altă cauză decât simplul fapt că arterele care le transportă acolo pornesc din inimă în linii cât mai directe și că, conform regulilor mecanicii, care sunt aceleași cu cele ale naturii, atunci când multe obiecte tind simultan spre același punct unde nu este nu este suficient spațiu pentru toate (cum este cazul părților de sânge care curg din cavitatea stângă a inimii și tind spre creier), părțile mai slabe și mai puțin agitate trebuie neapărat să fie împinse deoparte de acel punct de către cele mai puternice, care singure ajung astfel la el. Am expus toate aceste chestiuni cu suficientă minuțiozitate în tratatul pe care am intenționat să-l public anterior. Și după acestea, am arătat care trebuie să fie structura nervilor și mușchilor corpului uman pentru a da spiritelor animale conținute în el puterea de a mișca membrele, așa cum vedem capetele la scurt timp după ce au fost tăiate mișcându-se și mușcând pământul, deși nu mai sunt animate; ce schimbări trebuie să aibă loc în creier pentru a produce starea de veghe, somnul și visele; cum lumina, sunetele, mirosurile, gusturile, căldura și toate celelalte calități ale obiectelor externe îl impresionează cu idei diferite prin intermediul simțurilor; cum foamea, setea și celelalte afecțiuni interne pot, de asemenea,

să-l impresioneze cu diverse idei; ce trebuie înțeles prin bunul simț (sensus communis) în care aceste idei sunt primite, prin memoria care le păstrează, prin fantezia care le poate schimba în diverse moduri și din ele compune idei noi și care, prin aceleași mijloace, distribuind spiritele animale prin mușchi, poate determina membrii unui astfel de corp să se miște în tot atâtea moduri diferite și într-un mod adecvat, fie obiectelor care sunt prezentate simțurilor sale, fie afecțiunilor sale interne, așa cum se poate întâmpla în cazul nostru, în afara îndrumării voinței. Nici acest lucru nu va părea deloc ciudat celor care sunt familiarizați cu varietatea mișcărilor efectuate de diferitele automate sau mașini mobile fabricate de industria umană, și asta cu ajutorul a doar câteva piese în comparație cu marea mulțime de oase, mușchi, nervi, artere, vene și alte părți care se găsesc în corpul fiecărui animal. Astfel de persoane vor privi acest corp ca pe o mașinărie făcută de mâinile lui Dumnezeu, care este incomparabil mai bine aranjată și adecvată pentru mișcări mai admirabile decât orice mașinărie inventată de om. Și aici m-am oprit în mod special pentru a arăta că, dacă ar exista astfel de mașinării care să semene exact cu organele și forma exterioară a unei maimuțe sau a oricărui alt animal irațional, nu am avea niciun mijloc de a ști că ele ar fi, în vreun fel, de o natură diferită de aceste animale; dar dacă ar exista mașini care să poarte imaginea corpurilor noastre și capabile să imite acțiunile noastre în măsura în care este moral posibil, ar rămâne totuși două teste foarte sigure prin care să știm că ele nu sunt de fapt oameni. Primul dintre acestea este că ele nu ar putea niciodată să folosească cuvinte sau alte semne aranjate în așa fel încât să ne permită să ne exprimăm gândurile altora: pentru că putem concepe cu ușurință o mașină construită astfel încât să emită vocale și chiar să emită unele corespunzătoare acțiunii asupra ei a obiectelor externe care provoacă o schimbare în organele sale; de exemplu, dacă este atinsă într-un anumit loc, poate cere ceea ce dorim să-i spunem; dacă este atinsă în alt loc, poate striga că este rănită și altele asemenea; dar nu ar trebui să le aranjeze

în mod variat, astfel încât să răspundă în mod adecvat la ceea ce se spune în prezența sa, așa cum pot face oamenii cu cel mai scăzut nivel de inteligență. Al doilea test este că, deși astfel de mașini ar putea executa multe lucruri cu o perfecțiune egală sau poate mai mare decât oricare dintre noi, ele ar eșua, fără îndoială, în alte anumite lucruri, din care s-ar putea descoperi că nu acționează din cunoaștere, ci numai din dispunerea organelor lor: pentru că, în timp ce rațiunea este un instrument universal care este disponibil în mod similar în fiecare ocazie, aceste organe, dimpotrivă, au nevoie de o aranjare particulară pentru fiecare acțiune particulară; de unde rezultă că este moral imposibil ca să existe în vreo mașină o diversitate de organe suficientă pentru a îi permite să acționeze în toate situațiile vieții, în modul în care rațiunea noastră ne permite să acționăm. Din nou, prin intermediul acestor două teste putem de asemenea cunoaște diferența dintre oameni și animale. Căci este foarte demn de remarcat faptul că nu există oameni atât de plictisitori și de proști, nici măcar idioți, încât să fie incapabili să unească cuvinte diferite și să construiască astfel o declarație prin care să-și facă gândurile înțelese; și că, pe de altă parte, nu există niciun alt animal, oricât de perfect sau de fericit ar fi, care să poată face același lucru. Nici această incapacitate nu provine din lipsa organelor: pentru că observăm că coțofenele și papagalii pot rosti cuvinte ca noi, și totuși sunt incapabili să vorbească ca noi, adică să arate că înțeleg ceea ce spun; în locul cărora oamenii născuți surzi și muți, și astfel nu mai puțin, ci mai degrabă mai mult decât animalele, lipsiți de organele pe care alții le folosesc pentru a vorbi, au obiceiul de a inventa spontan anumite semne prin care își descoperă gândurile celor care, fiind de obicei în compania lor compania lor, au timp să învețe limba lor. Și acest lucru dovedește nu numai că animalele au mai puțină rațiune decât omul, ci că nu au deloc : pentru că vedem că este nevoie de foarte puțin pentru a permite unei persoane să vorbească; și întrucât se observă o anumită inegalitate de capacitate între animalele din aceeași specie, precum

și între oameni, și întrucât unii sunt mai capabili să fie instruiți decât alții, este incredibil ca cea mai perfectă maimuță sau papagal din specia sa să nu fie egală în acest sens cu cel mai prost copil din specia sa sau cel puțin cu unul care era nebun, cu excepția cazului în care sufletul animalelor ar fi de o natură complet diferită de a noastră. Și nu trebuie să confundăm vorbirea cu mișcările naturale care indică pasiunile și care pot fi imitate de mașini, precum și manifestate de animale; nici nu trebuie să se creadă, ca unii dintre antici, că animalele vorbesc, deși noi nu le înțelegem limba. Căci dacă ar fi așa, având în vedere că sunt dotați cu multe organe similare cu ale noastre, ar putea să-și comunice gândurile la fel de ușor nouă, cât și semenilor lor. De asemenea, este foarte demn de remarcat faptul că, deși există multe animale care manifestă mai multă industrie decât noi în anumite acțiuni ale lor, aceleași animale nu manifestă deloc această industrie în multe alte acțiuni: astfel încât faptul că se descurcă mai bine decât noi nu dovedește că sunt înzestrate cu minte, pentru că ar rezulta că ele posedă o rațiune mai mare decât oricare dintre noi și ne-ar putea depăși în toate lucrurile; dimpotrivă, dovedește mai degrabă că sunt lipsite de rațiune și că natura este cea care acționează în ele în conformitate cu dispunerea organelor lor: astfel se vede că un ceas compus numai din roți și greutatea poate număra orele și măsura timpul mai exact decât noi cu toată pielea noastră.

După aceasta, am descris sufletul rațional și am arătat că acesta nu poate fi dedus în niciun fel din puterea materiei, ca celelalte lucruri despre care am vorbit, ci că trebuie să fie creat în mod expres; și că nu este suficient să fie adăpostit în corpul uman exact ca un pilot într-o navă, decât poate pentru a-i mișca membrele, ci că este necesar să fie mai strâns legat și unit de corp, pentru a avea senzații și pofte similare cu ale noastre și a constitui astfel un om adevărat. Am abordat aici, în concluzie, subiectul sufletului pe larg, deoarece este de cea mai mare moment: pentru că, după eroarea celor care neagă existența lui Dumnezeu, o eroare pe care cred că am respins-o deja în

mod suficient, nu există niciuna mai puternică în a îndepărta mințile slabe de pe calea dreaptă a virtuții decât presupunerea că sufletul animalelor este de aceeași natură cu al nostru; și, în consecință, că după această viață nu avem nimic de sperat sau de temut, mai mult decât muștele și furnicile; în locul acestora, când știm cât de mult diferă, înțelegem mult mai bine motivele care stabilesc că sufletul este de o natură complet independentă de corp și că, în consecință, nu este susceptibil să moară odată cu acesta și, în final, deoarece nu se observă alte cauze capabile să îl distrugă, suntem conduși în mod natural să judecăm că este nemuritor.

PARTEA VI

Au trecut trei ani de când am terminat tratatul care conține toate aceste chestiuni; și începusem să-l revizuiesc, cu intenția de a-l da tipar, când am aflat că persoanele cărora le port un mare respect și a căror autoritate asupra acțiunilor mele este aproape la fel de influentă ca propria mea rațiune asupra gândurilor mele, au condamnat o anumită doctrină din fizică, publicată cu puțin timp în urmă de o altă persoană, la care nu voi spune că am aderat, ci doar că, înainte de cenzura lor, nu observasem în ea nimic care să poată fi prejudiciabil religiei sau statului și, prin urmare, nimic care m-ar fi împiedicat să o exprim în scris, dacă rațiunea m-ar fi convins de adevărul ei; și acest lucru m-a făcut să mă tem că, printre propriile mele doctrine, s-ar putea găsi una în care m-am îndepărtat de adevăr, în ciuda marii grijă pe care am avut întotdeauna să nu acord credință opiniilor noi despre care nu aveam demonstrații sigure și să nu exprim nimic care ar putea dăuna cuiva. Acest lucru a fost suficient pentru a mă face să-mi schimb intenția de a le publica; pentru că, deși motivele care m-au determinat să iau această hotărâre erau foarte puternice, totuși înclinația mea, care a fost întotdeauna ostilă scrierii de cărți, mi-a permis să descopăr imediat alte considerente suficiente pentru a mă scuza că nu am întreprins această sarcină. Și aceste motive, pe de o parte și pe de alta, sunt de așa natură încât nu numai că este într-o oarecare măsură în interesul meu să le expun aici, ci și în interesul publicului, poate, să le cunoască.

Nu am acordat niciodată prea multă importanță celor care au provenit din propria mea minte; și atâta timp cât nu am obținut niciun alt avantaj din metoda pe care o folosesc în afară de satisfacția mea personală în ceea ce privește unele dificultăți aparținând științelor speculative sau de efortul de a-mi regla acțiunile în conformitate cu principiile pe care mi le-a învățat, nu m-am simțit niciodată obligat să public nimic în legătură cu aceasta. Căci în ceea ce privește manierele, fiecare este atât de plin de propria sa

înțelepciune, încât s-ar putea găsi la fel de mulți reformatori cât capete, dacă li s-ar permite să-și asume sarcina de a le îndrepta, cu excepția celor pe care Dumnezeu i-a constituit conducători supremi ai poporului său sau cărora le-a dat har și zel suficient pentru a fi profeti; și, deși speculațiile mele îmi plăceau foarte mult, credeam că alții aveau ale lor, care poate le plăceau și mai mult. Dar de îndată ce am dobândit câteva noțiuni generale cu privire la fizică și am început să le pun în practică în diverse dificultăți particulare, am observat cât de departe ne pot duce și cât de mult diferă de principiile care au fost folosite până în prezent, am crezut că nu le pot ține ascunse fără a păcătui grav împotriva legii prin care suntem obligați să promovăm, în măsura posibilităților noastre, binele general al omenirii. Căci prin ele am perceput că este posibil să ajungem la cunoștințe extrem de utile în viață; și în locul filosofiei speculative filozofie speculativă predată de obicei în școli, să descoperi o filozofie practică, prin mijloacele căreia, cunoscând forța și acțiunea focului, a apei, a aerului, a stelelor, a cerurilor și a tuturor celorlalte corpuri care ne înconjoară, la fel de clar cum cunoaștem diversele meserii ale meșterilor noștri, am putea, de asemenea, să le aplicăm în același mod tuturor utilizărilor la care sunt adaptate, și astfel să ne facem stăpânii și posesorii naturii. Și acesta este un rezultat de dorit, nu numai pentru inventarea unei infinități de arte, prin care am putea să ne bucurăm fără nici o problemă de roadele pământului și de toate conforturile sale, ci și, în special, pentru păstrarea sănătății, care este, fără îndoială, dintre toate binecuvântările acestei vieți, cea mai importantă și fundamentală; deoarece mintea depinde atât de intim de starea și relația organelor corpului, încât, dacă se poate găsi vreodată un mijloc de a face oamenii mai înțelepți și mai ingenioși decât până acum, cred că acesta trebuie căutat în medicină. Este adevărat că știința medicinei, așa cum există ea acum, conține puține lucruri a căror utilitate este foarte remarcabilă: dar fără a dori să o depreciez, sunt convins că nu există nimeni, chiar și printre cei care o practică, care

să nu recunoască că tot ceea ce se știe în prezent în acest domeniu este aproape nimic în comparație cu ceea ce rămâne de descoperit; și că ne-am putea elibera de o infinitate de boli ale trupului și ale minții, și poate chiar și de slăbiciunea vârstei, dacă am avea cunoștințe suficient de ample despre cauzele lor și despre toate remediile pe care ni le oferă natura. Dar, întrucât mi-am propus să-mi dedic întreaga viață căutării unei științe atât de necesare și întrucât am găsit o cale care mi se pare astfel încât, dacă cineva o urmează, va ajunge inevitabil la sfârșitul dorit, cu excepția cazului în care este împiedicat fie de scurtimea vieții, fie de lipsa experimentelor, am am considerat că nu ar putea exista o măsură mai eficientă împotriva acestor două obstacole decât să comunic cu fidelitate publicului tot ceea ce am descoperit eu însumi și să încurajez oamenii cu un geniu superior să se străduiască să meargă mai departe, contribuind, fiecare în funcție de înclinațiile și abilitățile sale, la experimentele care ar fi necesar să fie făcute, și, de asemenea, informând publicul despre tot ceea ce ar putea descoperi, astfel încât astfel încât, pornind de la punctul în care cei dinaintea lor se oprise, și conectând astfel viețile și munca multora, am putea colectiv să avansăm mult mai departe decât ar putea fiecare dintre noi separat.

Am remarcat, în plus, în ceea ce privește experimentele, că ele devin cu atât mai necesare cu cât cunoștințele sunt mai avansate; pentru că, la început, este mai bine să folosim doar ceea ce se prezintă spontan simțurilor noastre și despre care nu putem rămâne ignoranți, cu condiția să reflectăm asupra lui, oricât de puțin, decât să ne preocupăm de fenomene mai neobișnuite și mai ascunse: motivul fiind că cele mai neobișnuite ne induc adesea în eroare atâta timp cât cauzele celor mai obișnuite sunt încă necunoscute; iar circumstanțele de care depind sunt aproape întotdeauna atât de speciale și de minuțioase încât sunt extrem de dificil de detectat. Dar în acest sens am adoptat următoarea ordine: în primul rând, am încercat să găsesc în general principiile sau cauzele prime ale tuturor lucrurilor care există sau pot exista

în lume, fără a lua în considerare în acest scop altceva decât pe Dumnezeu însuși, care le-a creat, și fără a le deduce din altă sursă decât din anumite germeni de adevăruri care există în mod natural în mințile noastre. În al doilea rând, am examinat care erau primele și cele mai obișnuite efecte care puteau fi deduse din aceste cauze; și mi se pare că, în acest fel, am găsit cerurile, stelele, pământul și chiar pe pământ apa, aerul, focul, mineralele și alte câteva lucruri de acest fel, care dintre toate celelalte sunt cele mai comune și simple și, prin urmare, cele mai ușor de cunoscut. Apoi, când am dorit să cobor la lucruri mai particulare, mi s-au prezentat atât de multe obiecte diverse, încât am crezut că este imposibil pentru mintea umană să distingă formele sau speciile corpurilor care se află pe pământ de o infinitate de altele care ar fi putut exista, dacă Dumnezeu ar fi dorit să le plaseze acolo, sau, în consecință, să le folosească în folosul nostru, dacă nu ne ridicăm la cauze prin efectele lor și nu ne folosim de multe experimente particulare. Atunci, trecând în revistă în mintea mea obiectele care mi-au fost prezentate vreodată simțurilor, îndrăznesc să afirm că nu am observat niciunul pe care să nu-l pot explica în mod satisfăcător prin principiile descoperite. Dar este necesar să mărturisesc și că puterea naturii este atât de amplă și vastă, iar aceste principii atât de simple și generale, încât abia am observat un singur efect particular pe care să nu-l pot recunoaște imediat ca fiind capabil de a fi dedus în moduri diferite de la principii, și că cea mai mare dificultate a mea este de obicei să descopăr în care dintre aceste moduri efectul depinde de ele; pentru că din această dificultate nu mă pot scoate decât căutând din nou anumite experimente, care pot fi de așa natură încât rezultatul lor să nu fie același, dacă este într-unul dintre aceste moduri pe care trebuie să-l explicăm, cum ar fi dacă ar fi explicat în celălalt. În ceea ce privește restul, sunt acum în măsură să discern, după cum cred, cu suficientă claritate, ce cale trebuie urmată pentru a realiza majoritatea experimentelor care pot conduce la acest scop: dar percep, de asemenea, că acestea sunt atât de numeroase, încât nici

măinile mele, nici venitul meu, chiar dacă ar fi de o mie de ori mai mare decât este acum, nu ar fi suficiente pentru toate; astfel încât, în funcție de voi avea mijloacele de a face mai multe sau mai puține experimente, voi face, în aceeași proporție, progrese mai mari sau mai mici în cunoașterea naturii. Aceasta era ceea ce speram să fac cunoscut prin tratatul pe care l-am scris și să arăt atât de clar avantajul care ar rezulta de aici publicului, încât să-i determin pe toți cei care au la inimă binele comun al omenirii, adică pe toți cei care sunt virtuoși în adevăr, și nu doar în aparență sau în opinia lor, să-mi comunice experimentele pe care le-au făcut deja și să mă ajute în cele care mai rămân de făcut.

Dar, de atunci, mi-au venit în minte alte motive, care m-au determinat să-mi schimb părerea și să cred că ar trebui să continui să consemnez în scris toate rezultatele pe care le consideram importante, imediat ce le verificam veridicitatea, și să le acord aceeași atenție pe care le-aș fi acordat-o dacă intenționez să le public. Această abordare mi s-a părut potrivită, atât pentru că astfel mi-am oferit un motiv mai puternic să le examinez amănunțit, întrucât, fără îndoială, ceea ce credem că va fi citit de mulți este întotdeauna analizat mai atent decât ceea ce este scris doar pentru uzul nostru privat (și adesea ceea ce mi s-a părut adevărat când l-am conceput inițial, s-a dovedit fals când m-am apucat să-l pun pe hârtie), cât și pentru că astfel nu pierdeam nicio ocazie de a promova interesele publicului, în măsura posibilităților mele, și pentru că, în același fel, dacă scrierile mele au vreo valoare, cei în mâinile cărora vor ajunge după moartea mea le vor putea folosi în scopul pe care îl consideră potrivit. Dar am hotărât să nu consimt în niciun caz la publicarea lor în timpul vieții mele, ca nu cumva opozițiile sau controversele pe care le-ar putea stârni, sau chiar reputația, oricare ar fi ea, pe care mi-ar aduce-o, să fie un motiv pentru care să pierd timpul pe care l-am rezervat pentru propria mea perfecționare. Căci, deși este adevărat că fiecare este obligat să promoveze, în măsura posibilităților sale, binele altora și că a fi inutil pentru

nimeni înseamnă, de fapt, a fi lipsit de valoare, este totuși la fel de adevărat că grijile noastre ar trebui să se extindă dincolo de prezent și că este bine să omitem să facem ceea ce ar putea aduce un anumit profit celor vii, atunci când avem în vedere realizarea altor scopuri care vor fi de un avantaj mult mai mare pentru posteritate. Și, în adevăr, sunt dispus să se știe că puținul pe care l-am învățat până acum este aproape nimic în comparație cu ceea ce nu știu și cu cunoștințele pe care nu disper să le pot dobândi; căci este cam același lucru cu cei care descoperă treptat adevărul în științe, ca și cu cei care, atunci când se îmbogățesc, găsesc mai puține dificultăți în a face achiziții mari, decât au experimentat anterior, când erau săraci, în a face achiziții de o valoare mult mai mică. Sau pot fi comparați cu comandanții armatelor, ale căror forțe cresc de obicei proporțional cu victoriile lor și care au nevoie de mai multă prudență pentru a-și păstra restul trupelor după o înfrângere decât după o victorie pentru a cuceri orașe și provincii. Căci cel care se angajează cu adevărat în luptă este cel care se străduiește să depășească toate dificultățile și erorile care îl împiedică să ajungă la cunoașterea adevărului, iar cel care este învins în luptă este cel care admite o opinie falsă cu privire la o chestiune de generalitate și importanță, și are nevoie după aceea de mult mai multă pricepere pentru a-și recâștiga poziția anterioară decât pentru a face mari progrese odată ce a ajuns în posesia unor principii bine stabilite. În ceea ce mă privește, dacă am reușit să descopăr vreun adevăr în științe (și am încredere că ceea ce este conținut în acest volum va demonstra că am găsit câteva), pot declara că acestea nu sunt decât consecințele și rezultatele cinci sau șase dificultăți principale pe care le-am depășit și pe care le-am considerat bătălii în care victoria mi-a fost declarată. Nu voi ezita să mărturisesc convingerea mea că nu mai este nevoie de nimic altceva pentru a-mi realiza pe deplin planurile decât să obțin două sau trei victorii similare; și că nu sunt atât de înaintat în vârstă încât, conform cursului normal al naturii, să nu mai am încă suficient timp liber pentru acest scop. Dar

mă consider cu atât mai obligat să economisesc timpul care mi-a mai rămas, cu cât este mai mare aşteptarea mea de a-l putea folosi în mod corect, şi fără îndoială că aş avea multe lucruri care mi-ar răpi din el, dacă aş publica principiile fizicii mele: pentru că, deşi ele sunt aproape toate atât de evidente încât pentru a le accepta nu este nevoie decât să le înţelegem, şi deşi nu există niciunul dintre ele pe care să nu mă aştept să pot demonstra, totuşi, întrucât este imposibil ca ele să fie în acord cu toate opiniile diverse ale altora, prevăd că aş fi deseori abătut de la marele meu proiect, din cauza opoziţiei pe care ar trezi-o cu siguranţă.

Se poate spune că aceste opoziţii ar fi utile atât pentru a mă face conştient de erorile mele, cât şi, dacă speculaţiile mele conţin ceva de valoare, pentru a-i ajuta pe alţii să le înţeleagă mai bine; şi mai mult, deoarece mulţi pot vedea mai bine decât unul singur, pentru a-i îndruma pe cei care abia încep să se folosească de principiile mele să mă ajute la rândul lor cu descoperirile lor. Dar, deşi recunosc că sunt extrem de predispus la erori şi rareori am încredere în primele gânduri care îmi vin în minte, totuşi experienţa pe care am avut-o cu posibile obiecţii la opiniile mele mă împiedică să anticipez vreun beneficiu din acestea. Căci am avut deja dovezi frecvente ale judecăţilor, atât ale celor pe care îi consideram prieteni, cât şi ale altora faţă de care credeam că sunt un obiect de indiferenţă, şi chiar ale unora a căror răutate şi invidie, ştiam, îi determinau să încerce să descopere ce părtinire ascundea ochii prietenilor mei. Dar rareori s-a întâmplat să mi se obiecteze ceva ce eu însumi trecusem cu vederea, cu excepţia cazului în care era ceva foarte îndepărtat de subiect: astfel încât nu am întâlnit niciodată un singur critic al opiniilor mele care să nu mi se pară mai puţin riguros sau mai puţin echitabil decât mine. Şi, mai mult, nu am observat niciodată ca vreun adevăr până atunci necunoscut să fi fost adus la lumină de disputele care se practică în şcoli; pentru că, în timp ce fiecare se străduieşte să obţină victoria, fiecare este mult mai ocupat să profite la maximum de simpla verosimilitudine, decât

să cântărească argumentele ambelor părți ale problemei; iar cei care au fost mult timp buni avocați nu sunt ulterior, din această cauză, judecători mai buni .

În ceea ce privește avantajul pe care alții l-ar obține din comunicarea gândurilor mele, acesta nu ar putea fi foarte mare; deoarece nu le-am aprofundat încă atât de mult încât să nu mai rămână multe de adăugat înainte ca ele să poată fi aplicate în practică. Și cred că pot spune fără vanitate că, dacă există cineva care le poate duce la bun sfârșit, acela sunt eu mai degrabă decât altcineva: nu pentru că nu ar exista în lume multe minți incomparabil superioare celei mele, ci pentru că nu se poate înțelege atât de bine un lucru și să-l faci al tău, atunci când l-ai învățat de la altcineva, ca atunci când l-ai descoperit tu însuși. Și acest lucru este atât de adevărat în cazul subiectului de față încât, deși am explicat adesea unele dintre opiniile mele unor persoane foarte perspicace, care, în timp ce vorbeam, păreau să le înțeleagă foarte clar, totuși, când le-au repetat, am observat că le-au schimbat aproape întotdeauna într-o asemenea măsură încât nu le mai puteam recunoaște ca fiind ale mele. Mă bucur, apropo, să profit de această ocazie pentru a cere posterității să nu creadă niciodată din auzite că ceva a provenit de la mine și nu a fost publicat de mine însumi; și nu sunt deloc uimit de extravagantele atribuite acelor filosofi antici ale căror scrieri nu le avem în posesia noastră; ale căror gânduri, totuși, nu le consider, din această cauză, cu adevărat absurde, având în vedere că aceștia se numărau printre cei mai capabili oameni ai vremii lor, ci doar că acestea ne-au fost prezentate în mod eronat. Se poate observa, în consecință, că aproape niciunul dintre discipolii lor nu i-a depășit; și sunt destul de sigur că cei mai devotați dintre actualii adepți ai lui Aristotel s-ar considera fericiți dacă ar avea la fel de multe cunoștințe despre natură ca el, chiar și cu condiția să nu poată atinge niciodată un nivel mai înalt. În acest sens, ei sunt ca iedera care nu se străduiește niciodată să se ridice deasupra copacului care o susține și care, adesea, se întoarce în jos chiar

și după ce a ajuns în vârf; pentru că mi se pare că și ei se scufundă, cu alte cuvinte, se fac mai puțin înțelepți decât ar fi dacă ar renunța la studiul, care, nemulțumiți să cunoască tot ceea ce este explicat în mod inteligibil în autorul lor, doresc în plus să găsească în el soluția multor dificultăți despre care el nu spune niciun cuvânt și la care poate că nici nu s-a gândit vreodată. Modul lor de a filosofa, însă, este potrivit pentru persoanele ale căror abilități sunt sub mediocritate; pentru că obscuritatea distincțiilor și principiilor pe care le folosesc le permite să vorbească despre toate lucrurile cu aceeași încredere ca și cum le-ar cunoaște cu adevărat și să-și apere tot ceea ce spun despre orice subiect împotriva celor mai subtili și pricepuți, fără ca cineva să poată să-i condamne pentru eroare. În acest sens, mi se pare a fi ca un orb, care, pentru a lupta în condiții de egalitate cu o persoană care vede, ar fi trebuit să-l facă să coboare în adâncul unei peșteri intens întunecate: și pot spune că astfel de persoane au interesul ca eu să mă abțin de la publicarea principiilor filosofiei pe care o folosesc; deoarece, întrucât acestea sunt dintre cele mai simple și evidente, publicându-le aş face cam același lucru ca și cum aş deschide larg ferestrele și aş lăsa lumina zilei să pătrundă în peștera în care combatanții au coborât. Dar nici măcar oamenii superiori nu au motive să fie foarte nerăbdători să afle aceste principii, pentru că, dacă ceea ce doresc este să poată vorbi despre toate lucrurile și să-și câștige o reputație de erudiți, își vor atinge scopul mai ușor rămânând mulțumiți cu aparența adevărului, care poate fi găsită fără prea mare dificultate în tot felul de chestiuni, decât căutând adevărul însuși, care se dezvăluie încet și numai în anumite domenii, în timp ce ne obligă, atunci când trebuie să vorbim despre altele, să ne mărturisim liber ignoranța. Dacă, totuși, ei preferă cunoașterea câtorva adevăruri în locul vanității de a părea că nu sunt ignoranți în niciun domeniu, deoarece o astfel de cunoaștere este, fără îndoială, de preferat, și dacă aleg să urmeze un drum similar cu al meu, ei nu au nevoie pentru aceasta să spun mai mult decât am spus deja în acest discurs. Căci dacă sunt capabili să facă progrese mai mari

progres decât am făcut eu, vor fi mult mai capabili să descopere singuri tot ceea ce cred că am găsit eu; întrucât, deoarece nu am examinat niciodată nimic altceva decât în ordine, este cert că ceea ce rămâne încă de descoperit este în sine mai dificil și mai ascuns decât ceea ce am reușit deja să găsesc, iar satisfacția ar fi mult mai mică dacă ar învăța de la mine decât dacă ar descoperi singuri . În plus, obiceiul pe care îl vor dobândi, căutând mai întâi ceea ce este ușor și trecând apoi încet și pas cu pas la ceea ce este mai dificil, le va fi mai benefic decât toate instrucțiunile mele. Astfel, în cazul meu, sunt convins că dacă aș fi fost învățat încă din tinerețe toate adevărurile pe care le-am căutat de atunci să le demonstrez și le-aș fi învățat astfel fără efort, probabil că nu aș fi cunoscut niciodată altele în afară de acestea; cel puțin, nu aș fi dobândit niciodată obiceiul și facilitatea pe care cred că le posed de a descoperi mereu noi adevăruri pe măsură ce mă dedic căutării. Și, într-un singur cuvânt, dacă există vreo muncă în lume care nu poate fi atât de bine dusă la bun sfârșit de altcineva ca de cel care a început-o, aceea este cea la care lucrez eu.

Este adevărat, într-adevăr, în ceea ce privește experimentele care pot conduce la acest scop, că un singur om nu este în măsură să le realizeze pe toate; dar totuși el nu poate beneficia, în această muncă, de niciun ajutor în afară de ale sale, cu excepția celor ale meșterilor sau ale unor persoane de același fel, pe care le-ar putea plăti și pe care speranța câștigului (un mijloc de mare eficacitate) le-ar putea stimula să îndeplinească cu acuratețe ceea ce li s-a prescris. Căci cei care, din curiozitate sau din dorința de a învăța, din proprie inițiativă, îi oferă serviciile lor, pe lângă faptul că, în general, promisiunile lor depășesc performanțele lor și că schițează proiecte frumoase dintre care niciunul nu este realizat vreodată, ei vor, fără îndoială, să se aștepte să fie recompensați pentru efortul lor prin explicarea unor dificultăți sau, cel puțin, prin complimente și discursuri inutile, în care el nu poate petrece niciun moment din timpul său fără a suferi pierderi. Și în ceea ce

privește experimentele pe care alții le-au făcut deja, chiar dacă aceste părți ar fi dispuse să i le comunice (ceea ce cei care le consideră secrete nu vor face niciodată), experimentele sunt, în cea mai mare parte, însoțite de atât de multe circumstanțe și elemente superflue, încât este extrem de dificil să se desprindă adevărul de elementele sale auxiliare - în plus, el va găsi aproape toate experimentele atât de prost descrise sau chiar false (deoarece cei care le-au realizat au dorit să vadă în ele doar faptele pe care le-au considerat conforme cu principiile lor), încât, chiar dacă în numărul total ar exista unele potrivite scopului său, totuși valoarea lor nu ar putea compensa timpul necesar pentru a face selecția. Așadar, dacă ar exista ceva despre care am ști cu certitudine că este capabil să facă descoperiri de cea mai înaltă calitate și de cea mai mare utilitate posibilă pentru public; și dacă toți ceilalți oameni ar fi, prin urmare, dornici să-l ajute cu orice mijloace să-și ducă la bun sfârșit planurile, nu văd ce altceva ar putea face pentru el în afară de a contribui la acoperirea cheltuielilor experimentelor care ar putea fi necesare; iar în rest, să împiedice ca el să fie privat de timpul său liber prin întreruperi neoportune din partea oricui. Dar, pe lângă asta, nu am o părere atât de bună despre mine încât să fiu dispus să promit ceva extraordinar, nici nu mă hrănesc cu imaginații atât de vane încât să-mi imaginez că publicul ar fi foarte interesat de proiectele mele; pe de altă parte, nu am un suflet atât de meschin încât să fiu capabil să accept de la cineva o favoare pe care s-ar putea presupune că nu o merit.

Aceste considerente luate împreună au fost motivul pentru care, în ultimii trei ani, nu am dorit să public tratatul pe care îl aveam la îndemână și de ce am hotărât chiar să nu fac public în timpul vieții mele niciun altul care să fie atât de general sau prin care principiile fizicii mele să poată fi înțelese. Dar, de atunci, au intervenit alte două motive care m-au determinat să adaug aici câteva exemple specifice și să ofer publicului o relatare a faptelor și planurilor mele. Dintre aceste considerente, primul este că, dacă nu aș fi făcut acest

lucru, mulți dintre cei care cunoșteau intenția mea anterioară de a publica câteva scrieri ar fi putut imagina că motivele care m-au determinat să mă abțin de la a face acest lucru a face acest lucru, ar fi mai puțin meritorii decât sunt în realitate; pentru că, deși nu sunt prea dornic de glorie, sau chiar, dacă pot să spun așa, deși sunt avers față de ea în măsura în care o consider ostilă odihnei pe care o prețuiesc mai mult decât orice altceva, totuși, în același timp, nu am căutat niciodată să-mi ascund acțiunile ca și cum ar fi fost crime și nici nu am luat multe măsuri de precauție pentru a rămâne necunoscut; și asta parțial pentru că aș fi considerat o astfel de conduită ca fiind o greșală față de mine însumi, și parțial pentru că mi-ar fi provocat un fel de neliniște care ar fi fost din nou contrară liniștii mentale perfecte pe care o caut. Și întrucât, deși indiferent față de gândul faimei sau al uitării, nu am reușit totuși să mă împiedic să dobândesc un fel de reputație, am considerat că este de datoria mea să fac tot posibilul pentru a mă salva măcar de a fi vorbit de rău. Celălalt motiv care m-a determinat să mă angajez să scriu aceste exemple de filosofie este că devin pe zi ce trece din ce în ce mai conștient de întârzierea pe care o suferă proiectul meu de autoinstruire, din cauza lipsei infinității de experimente de care am nevoie și pe care mi-e imposibil să le fac fără ajutorul altora; și, fără mă flatez atât de mult încât să mă aștept ca publicul să se intereseze de preocupările mele, nu sunt totuși dispus să fiu găsit atât de lipsit de datoria pe care o am față de mine însumi, încât să le dau ocazia celor care mă vor supraviețui să-mi reproșeze într-o zi că le-aș fi putut lăsa multe lucruri într-o stare mult mai perfectă decât am făcut-o, dacă nu aș fi neglijat prea mult să-i fac conștienți de modalitățile prin care ar fi putut promova realizarea planurilor mele.

Și am crezut că îmi va fi ușor să selectez câteva aspecte care să nu fie controversate și care să nu mă oblige să expun mai multe dintre principiile mele decât doream, dar care să fie suficient de clare pentru a arăta ce pot sau nu pot realiza în științe. Nu îmi revine mie să spun dacă am reușit sau

nu în acest demers și nu doresc să anticipez judecățile altora vorbind despre scrierile mele; dar mă va bucura dacă vor fi examinate și, pentru a oferi un stimulent mai mare în acest sens, rog pe toți cei care ar putea avea obiecții să le transmită editorului meu, care mă va informa despre ele, pentru ca eu să pot încerca să adaug în același timp răspunsul meu; și în acest fel, cititorii care vor vedea ambele părți vor putea determina mai ușor unde se află adevărul; pentru că nu mă angajez în niciun caz să dau răspunsuri lungi, ci doar să-mi recunosc cu sinceritate erorile, dacă sunt convins de ele, sau, dacă nu le pot percepe, să afirm pur și simplu ceea ce consider necesar pentru apărarea lucrurilor pe care le-am scris, fără a adăuga explicații despre alte subiecte noi, pentru a nu trece fără sfârșit de la un lucru la altul.

Dacă unele dintre aspectele pe care le-am abordat la începutul lucrărilor „Dioptrics” și „Meteorics” ar putea părea jignitoare la prima vedere, deoarece le numesc ipoteze și par indiferent față de demonstrarea lor, solicit o lectură răbdătoare și atentă a întregii lucrări, din care sper că cei ezitanți vor obține satisfacție; pentru că mi se pare că raționamentele sunt atât de strâns legate între ele în aceste tratate, încât, așa cum cele din urmă sunt demonstrate de cele dintâi, care sunt cauzele lor, cele dintâi sunt la rândul lor demonstrate de cele din urmă, care sunt efectele lor. Nu trebuie să se creadă că comit aici eroarea pe care logicii o numesc cerc vicios; deoarece, din moment ce experiența face ca majoritatea acestor efecte să fie foarte sigure, cauzele din care le deduc nu servesc atât pentru a stabili realitatea lor, cât pentru a explica existența lor; ci, dimpotrivă, realitatea cauzelor este stabilită de realitatea efectelor. Nici nu le-am numit ipoteze cu alt scop în vedere decât acela de a se ști că eu cred că sunt în măsură să le deduc din acele adevăruri prime pe care le-am expus deja; și totuși am hotărât în mod expres să nu fac acest lucru, pentru a împiedica o anumită categorie de minți să profite de ocazie pentru a construi o filosofie extravagantă pe baza a ceea ce ar putea considera a fi principiile mele, și să fiu blamat pentru asta. Mă refer la cei

care își imaginează că pot stăpâni într-o zi tot ceea ce altul a gândit timp de douăzeci de ani, de îndată ce le-a spus două sau trei cuvinte pe această temă; sau care sunt cu atât mai predispuși la eroare și cu atât mai puțin capabili să perceapă adevărul, cu cât sunt mai subtili și mai vioi. În ceea ce privește opiniile care sunt cu adevărat și în întregime ale mele, nu îmi cer scuze pentru faptul că sunt noi, fiind convins că, dacă motivele lor sunt bine analizate, se va constata că sunt atât de simple și de conforme cu bunul simț, încât par mai puțin extraordinare și mai puțin paradoxale decât oricare altele care pot fi susținute pe aceleași subiecte; și nici măcar nu mă laud că sunt primul care le-a descoperit, ci doar că le-am adoptat, nu pentru că au fost sau nu au fost susținute de alții, ci numai pentru că rațiunea m-a convins de adevărul lor.

Deși artizanii s-ar putea să nu fie capabili să execute imediat invenția care este explicată în „Dioptrics”, nu cred că cineva are dreptul să o condamne din acest motiv; deoarece, având în vedere că sunt necesare îndemânare și practică pentru a construi și regla mașinile descrise de mine, fără a omite nici cel mai mic detaliu, nu aș fi mai puțin uimit dacă ar reuși din prima încercare decât dacă o persoană ar deveni într-o singură zi un interpret desăvârșit la chitară, doar pentru că are în fața lui partituri excelente. Și dacă scriu în franceză, care este limba țării mele, în locul latinei, care este limba profesorilor mei, este pentru că mă aștept ca cei care se folosesc de rațiunea lor naturală, fără prejudecăți, să fie judecători mai buni ai opiniilor mele decât cei care țin seama numai de scrierile antichilor; iar cei care îmbină bunul simț cu obiceiul studiului, pe care îi doresc singurii judecători, nu vor fi, sunt sigur, atât de părtinitori față de latină încât să refuze să asculte raționamentele mele doar pentru că le expun în limba vulgară.

În concluzie, nu doresc să spun aici nimic foarte specific despre progresul pe care sper să-l fac în viitor în domeniul științelor, sau să mă angajez față de public cu vreo promisiune pe care nu sunt sigur că o voi putea îndeplini; dar voi spune doar că am hotărât să dedic timpul pe care îl mai am de trăit exclu-

siv efortului de a dobândi cunoștințe despre natură, care să fie de așa natură încât să ne permită să deducem din ele reguli în medicină mai sigure decât cele utilizate în prezent; și că înclinația mea este atât de opusă tuturor celorlalte preocupări, în special celor care nu pot fi utile unora fără a fi dăunătoare altora, încât, dacă, din orice circumstanțe, aş fi fost constrâns să mă angajez în astfel de activități, nu cred că aş fi putut avea succes. Declar acest lucru public, deși sunt conștient că nu îmi va aduce niciun avantaj în lume, lucru care, totuși, nu mă afectează deloc; și voi fi întotdeauna mai recunoscător celor care îmi permit să mă bucur de retragerea mea fără întrerupere decât celor care mi-ar putea oferi cele mai înalte privilegii pământești.